

Religion og norske soldater i Afghanistan

Christian Rafoss

Masteroppgave i Religion, etikk og samfunn

Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved Universitetet i Agder og er godkjent som del av denne utdanningen. Denne godkjenningen innebærer ikke at universitetet inntår for de metoder som er anvendt og de konklusjoner som er trukket.

Universitetet i Agder 2010
Fakultetet for humanistiske fag
Institutt for religion, filosofi og historie

Forord

Dette prosjektet startet med en ide som gikk ut på å intervju noen av de norske soldatene som hadde deltatt i krigen i Afghanistan. I tilknytning til dette ville jeg undersøke hva soldatene hadde av formeninger om religion, både egne tanker og hvordan de oppfattet møtet med en fremmed religion. Prosjektet har under prosessen tatt form og har vært svært spennende å jobbe med.

Det må rettes en stor takk til samtlige masterstudenter på religionsstudiet for nyttige tips og kommentarer underveis. En spesiell takk går også til Helene, Audun og Bjørn for gode diskusjoner og videreformidling av kontakter.

Ole Riis har vært en suveren veileder. Han har alltid hatt tro på prosjektet og motivert meg videre i de stunder der jeg trodde at jeg hadde tatt meg vann over hodet.

Tusen hjertelig takk for en kunnskapsrik og innsiktsfull veiledning.

Kristiansand 10.11.10

Christian Rafoss

Innholdsfortegnelse

1	Forord	2
2	Innledning	5
2.1	Problemstilling	
2.2	Bakgrunn for valg av tema	
2.3	Tema	
2.4	Metode og empiri	
2.5	Hermeneutikk	
2.6	Teori	
2.7	Forskningsetikk	
2.8	Disposisjon	
2.9	Norges rolle i Afghanistan	
2	Metode	18
2.1	Kvalitativ metode	
2.2	Intervjuobjektene	
2.3	Induktiv metode	
2.4	Avgrensning	
2.5	Overførbarhet	
3	Teori	26
3.1	Peter L.Berger og Thomas Luckmann	
3.2	McGuire, mening og tilhørighet	
3.3	Anomi	
3.4	Plausibilitetsstrukturer	
3.5	En postmoderne religion?	
3.5.1	Bauman om religion og etikk	

4	Intervjuene	43
4.1	<i>Johan</i>	
4.2	<i>Elias</i>	
4.3	<i>Eva</i>	
4.4	<i>Dag</i>	
4.5	<i>Hans</i>	
5	Analyse	53
5.1	Temaene	
5.2	Ekstern religionsrelasjon	
5.2.1	Holdninger til religionen	
5.3	Intern religionsrelasjon	
5.4	Endringer av mening og motivasjon	
5.5	Et flytende eller sammensatt meningssystem?	
5.6	Konklusjoner	
	Litteratur	74
	Intervjuguide	77

Innledning

Masteroppgaven min vil først og fremst ta utgangspunkt i et empirisk materiale. Jeg vil skrive om forholdet mellom religion og soldater der fokuset vil ligge på norske soldater som har deltatt i krigen i Afghanistan. Det empiriske materialet vil bestå av 5 kvalitative intervjuer.

Som religionssosiologisk teori har jeg valgt å se på Peter Berger og Thomas Luckmanns teori om mening og plausibilitetsstrukturer. Her skal jeg også se på McGuire og boken "The Social Context", der hun viderefører mye av denne teorien.

I tillegg vil jeg også diskutere det empiriske materialet opp mot James Beckford og Zygmunt Baumans diskusjon om det postmoderne.

Den vitenskapsteoretiske fremgangsmåten vil i denne oppgaven være induktiv og ta utgangspunkt i et empirisk material.

2.1 Problemstilling

Oppgaven vil være religionssosiologisk og problemstillingen er:

”Er soldatene blitt mer bevisst på religion etter å ha deltatt i Afghanistan”.

I forhold til problemstillingen vil jeg se på den interne religionsrelasjonen. Med dette mener jeg hvilken religiøs tro soldatene har og hvilke tanker de har om religion. Jeg vil finne ut av om soldatene er blitt mer opptatt av religion etter å ha deltatt i Afghanistan.

Jeg skiller mellom en intern og en ekstern religionsrelasjon, der det eksterne blir den religionen de står ovenfor og møter i Afghanistan. I Afghanistan møter soldatene en helt annen kontekst og religion enn i Norge. Med tanke på dette vil jeg spørre soldatene om hvordan de opplevde dette møtet.

2.2 Bakgrunn for valg av tema

Bakgrunnen for mitt valg av tema henger sammen med min utdanning og interesse for emnet. Som religionsstudent har jeg i de siste årene valgt å skrive mest om sosiologi. Noe av det mest spennende har vært å se på religion i forhold til samfunnets utvikling og tiden vi lever i. Religion blir i likhet med oss mennesker preget av hvordan samfunnet endrer seg.

Jeg synes temaet for oppgaven er veldig aktuelt og krigen i Afghanistan er noe alle har en mening om. Forholdet mellom soldater og religion er så vidt jeg vet noe som det ikke har vært gjort så mye forskning på og jeg håper at dette kan være et bidrag som blant annet Forsvaret kan ha interesse av at noen ser på.

2.3 Tema

Temaet jeg vil fokusere på i denne oppgaven er om soldatene har endret syn på religion etter tjenesten i Afghanistan. I og med at dette er en religionssosiologisk oppgave vil temaet for oppgaven handle om religiøs endring. Som sosiologisk teori ser jeg på Zygmunt Bauman og James Beckford i forhold til samfunnsutviklingen. Beckford definerer tiden vi lever i som postmoderne, der religion og etablerte sannheter blir tatt mindre for gitt av enkeltmennesket (Woodhead og Heelas 2000; 271). Bauman ser også utviklingen mot et postmoderne samfunn og kaller dette for ”den flytende moderniteten”. Her legger han vekt på at man i den vestlige kulturen har fått større frihet og flere valgmuligheter (Hans Kolstad i Bauman 2001; 8). Vi skal i teori- delen komme nærmere innpå Beckfords definisjon av det postmoderne, og Baumans individteori.

Grunnen til at jeg tar med Beckford og Baumans diskusjon om det postmoderne er at samfunnsutviklingen også påvirker soldatene som er med i denne undersøkelsen. Videre vil jeg se på Peter Berger og Thomas Luckmanns teori om mening og plausibilitetsstrukturer. Berger mener blant annet at behovet for mening og legitimering er spesielt stort når mennesker møter ondskap og krisesituasjoner. Dette er situasjoner som soldatene har stor risiko for å møte i sin tjeneste i Afghanistan. Berger ser på religion som det mest virkningsfulle verktøyet for legitimering og leverandør av mening gjennom historien. Tidligere fungerte Bergers ”sacred canopy” som et overordnet meningsunivers hvor

mennesker hadde et sammensatt meningssystem som beskyttet dem i krisesituasjoner. Dette passer dårlig inn i Baumans beskrivelse av dagens ”flytende modernitet” der religion har blitt gjenstand for individuelt valg.

Når jeg stiller spørsmålet om religion spiller en viktig rolle for soldatene, er tanken å få frem den interne religionsrelasjonen. Videre er det også interessant å få svar på om oppholdet i Afghanistan endret holdningene til religion.

Et spørsmål jeg vil se på her er om det er vanskelig å opprettholde et meningssystem i møte med konflikt, uten støtte av plausibilitetsstrukturer for eget meningssystem.

Soldatene jeg intervjuet i denne undersøkelsen sier at tjenesten i Afghanistan gjorde et sterkt inntrykk på dem. Jeg ville finne ut av om oppholdet resulterte i noen forandringer i soldatenes syn på religion.

I Afghanistan møter soldatene og de norske styrkene en helt annen religion og kultur. Det blir interessant å finne ut av hva soldatenes synspunkter er på islam og Taliban. Her vil jeg være forsiktig med å gjøre noe form for kryssforhør i hvor mye soldatene vet om religion i Afghanistan, men jeg vil spørre om hva de mener og om de fikk noen informasjon om dette på forhånd.

I en forespørsel til en av soldatene jeg ville intervju ble det snakk om hvor mye vi trengte å gå i detalj angående det personen hadde vært med på i Afghanistan.

Det var tydelig at soldaten ikke var villig til å gjøre dette da han sa at han kom til å svare på de fleste spørsmålene mine, men ikke alle.

Vi kunne gjerne snakket mye om selve krigen i Afghanistan, kampene der nede, organiseringer, det politiske spillet osv, men dette er først og fremst en undersøkelse om religion. Det jeg skal undersøke er den enkeltes religionsrelasjoner. Vi har her noen mennesker med ulik bakgrunn og ulike meninger om hva religion er, i hvilken grad de er religiøse vil også variere.

Går man ut i fra undersøkelser om individuell tro i Norden kan vi tro at soldatene ikke er religiøse i den grad man snakker om en tradisjonell kristen tro og de kristne dogmer (Gustafson og Pettersson 2000). På en annen side kan mange av soldatene ha en privatisert tro, der noen eller flere av holdningene går overens med kristne eller andre religiøse verdier. Andre undersøkelser viser også at det er mange mennesker i Norden som deler noen, eller flere av kirkens holdninger, men det er et mindretall som kaller seg religiøse eller kristne. (Ahlin 2005)

Undersøkelsen er altså delt inn i to deler, for det første søker jeg å finne den interne religionsrelasjonen (egen tro, meningssystem, eventuelle endringer). I denne delen vil det også legges vekt på hva som kan komme inn å prege religionen. Man har noen verdier og prinsipper som blir utfordret i en slik situasjon. Her vil jeg se om de opplevelsene soldatene har fra Afghanistan gjorde noen innvirkning på deres egen tro.

Den neste delen av undersøkelsen går på soldatenes oppfattelse av islam og den afghanske kulturen. Her stiller jeg spørsmålet om oppholdet i Afghanistan forandret noe på holdningene til islam. Hvordan oppfattet de dette? Hva er deres syn på islam? Denne delen av undersøkelsen er det jeg kaller for den eksterne religionsrelasjonen.

2.4 Metode og empiri

For å si litt mer om selve undersøkelsen og materialet, så handler dette prosjektet om soldatenes tro og møte med en annen kontekst. Mitt materiale blir intervjuene med soldatene og intervjuene er kvalitative som en samtale mellom to personer.

Intervjuene blir en form for dybdeintervju. Jeg vil ikke bruke alt for mye tid på informantenes fortid, kun hvis det er aktuelt for å belyse et spesielt tema eller årsak. Jeg har forsøkt å få et variert utvalg i forhold til alder, kjønn og regional tilhørighet, noe jeg synes å ha lyktes med. Stereotypen av de norske styrkene i Afghanistan er unge menn i midten av 20- årene. Få kvinner har deltatt i våre styrker, men for å balansere utvalget så har jeg forsøkt å kontakte noen av de kvinnelige deltakerne. Dette har jeg også lyktes med og jeg fikk intervju med en av de norske kvinnene som har deltatt i Afghanistan.

I og med at jeg har et såpass lite utvalg, kun 5 personer, vil jeg ikke kunne si noe allment gjeldende som kan overføres til resten av befolkningen, muligheten for å generalisere er med andre ord liten. Man kan på en annen side gå dypere i materialet å se på forklaringer til hvorfor noen mener nettopp det de gjør.

Jeg nevnte ovenfor at mulighetene for å generalisere i min undersøkelse ikke er stor med tanke på andre undersøkelser som for eksempel RAMP og EVS- undersøkelsene. Min oppgave har et helt annet utgangspunkt enn disse studiene. Jeg skal skrive om mennesker som er i en helt spesiell situasjon. Sammenligningsgrunnlaget må derfor gjøres opp mot andre undersøkelser av samme art, med tanke på mennesker som har opplevd lignende situasjoner.

Det må poengteres at min case går under teamet konflikt og er et ekstremt tilfelle for de som er involverte.

Under intervjuene fulgte jeg en intervjuguide som var laget på forhånd. Intervjuguiden inneholdt de viktigste temaene og spørsmålene vi snakket om, men den var ikke for standardisert. Om vi under samtalen kom inn på noe som måtte utdypes nærmere var det anledning til det og eventuelle oppfølgings spørsmål. I forkant av undersøkelsen gjorde jeg et pilot intervju får å prøve ut intervjuguiden og se om det må gjøres noen andre justeringer. Det rent praktiske om utførelsen av intervjuene vil jeg komme tilbake til i metode- delen.

2.5 Hermeneutikk

I arbeidet med innsamling av data og analyse vil hermeneutikken bli viktig. Dette med tanke på at jeg må forstå og fortolke realiteten som utgår fra det empiriske materialet. Her må jeg selv fortolke informantenes tolkninger. Dette er det Anthony Giddens kaller for en ”dobbel hermeneutikk” Med dette mener han at samfunnsvitenskapene *”på den ene siden må forholde seg til en verden som allerede er fortolket av de sosiale aktørene selv. På den andre siden skal samfunnsvitere drive forskning, og de må rekonstruere de sosiale aktørenes fortolkninger innenfor et samfunnsvitenskapelig språk, ved hjelp av teoretiske begreper”*. (Gilje og Grimen 2005; 146)

Som forsker har jeg min egen forforståelse av forskningsobjektet, dette påvirker måten jeg samler og fortolker dataene. Jeg må forsøke å tolke intervjuobjektens utsagn ut i fra deres egen kontekst. I tillegg skal jeg fortolke datainnsamlingen opp mot de sosiologiske teoriene om Berger og McGuires behov for et sammensatt meningssystem, og Beckford og Baumans postmodernitet.

I møtet med soldatene var det også viktig at jeg forholdt meg nøytral i den forstand at jeg ikke på noen måte skulle overføre mine subjektive meninger på dem. Dette kriteriet må opprettholdes for at forskningen og innsamlingen av data skal være objektiv. I forholdet til intervjuet er hensikten å avdekke og uttrykke svarpersonenes synspunkter. Man skal ikke påvirke dem. (Riis 2005; 99)

I møtet mellom informant og intervjuer bærer begge parter med seg det Gadamer kaller forforståelse eller fordommer (Gilje og Grimen 2005; 148). Dette er forutsetninger vi har med oss når vi møter andre mennesker. Som intervjuer møter jeg informanten med mine egne ”briller” som bærer preg av min egen forforståelse. Gadamer mener at dette er en nødvendig forutsetning for at forståelse skal være mulig.

Jeg står på utsiden av en del av konteksten i form av erfaringene informantene har fra Afghanistan. På en annen side er jeg en del av den felles norske kulturarven (forforståelse) og det postmoderne samfunn. I følge Gadamer, som videreformidlet Heideggers hermeneutiske teori, er forståelsen alltid innfelt i historien. (Riis 2006; 16) Som mennesker utgjør vi en bestemt del av helheten (historien). Fortolkningen av materialet er betinget av et bestemt historisk perspektiv.

2.6 Teori

En viktig diskusjon i min undersøkelse blir om soldatenes tro og syn på religion (intern religionsrelasjon) endret seg noe i løpet av oppholdet i Afghanistan. Jeg spør også om det er vanskelig å opprettholde et meningssystem i en helt annen kontekst.

I denne diskusjonen vil jeg bruke Berger og Luckmanns teori om plausibilitetsstrukturer. Ut i fra denne teorien vil det være vanskeligere å opprettholde et meningssystem i en kontekst som er svært ulik sin egen. Denne teorien bygger på at vår virkelighetsforståelse vokser frem gjennom sosialt samspill og er sosialt konstruert.

Som tidligere nevnt vil jeg også bruke McGuire og i hovedsak boken "The Social Context". Dette er en velkjent teori innen religionssosiologien og fokuserer blant annet på religion som mening og tilhørighet. I forhold til undersøkelsen vil jeg knytte denne teorien i diskusjonen om religion virket som et møte- eller samlingspunkt for soldatene. Her tenker jeg på gudstjenestene i campen og om man brukte mye tid i samtaler med feltpresten.

McGuire skriver i forhold til individuell religion, at identitet og religion henger nøye sammen. "Self-identity refers to each person's biographical arrangement of meanings and interpretations that form a somewhat coherent sense of "who am I?" (McGuire 2008; 52) Videre sier hun at identitet i hovedsak er sosial, fordi den er konstruert i samspill med andre mennesker. I spørsmålet om plausibilitetsstrukturer ser man også en link her mellom McGuire og Berger.

Når jeg stiller spørsmålet om noen av soldatene endret syn på religion etter oppholdet i Afghanistan, tar jeg utgangspunkt i Beckford og Baumans analyse av det postmoderne samfunn. I forhold til denne analysen har den etablerte religion fått mindre betydning for enkeltmennesket i dagens vestlige samfunn. Om Bauman har rett i sin diskusjon om "den flytende moderniteten" vil soldatene i denne undersøkelsen være mer preget av en "postmoderne religion", enn en tradisjonell kristen tro.

2.7 Forskningsetikk

I denne oppgaven er det en rekke forskningsetiske hensyn som jeg må ta stilling til. Dette gjelder blant annet i forhold til informantene (soldatene) og arbeidet med analysen av materialet.

Jeg har et etisk ansvar ovenfor mine informanter og den informasjonen de gir meg. Når jeg henvendte meg til soldatene var jeg nøye med å informere om hva undersøkelsen handlet om og hva den skulle brukes til.

Informantene skulle ha mulighet til å takke ja eller nei til å delta i undersøkelsen. Den informasjonen jeg gir dem på forhånd blir da viktig i form av at de ikke takker ja til noe som de ikke vil være med på. I forhold til dette sendte jeg, via mail, et skriv om informert samtykke og en kort beskrivelse av prosjektet. Når informantene på forhånd av intervjuet vet hva undersøkelsen handler om har de også mulighet til å tenke over og forbrede seg litt til samtalen.

Når det gjelder soldater som er ferdig i tjeneste trengte jeg ikke noen godkjennelse fra Forsvaret, men skulle jeg intervju noen som fremdeles er i tjeneste trengte jeg Forsvarets godkjenning.

2.8 Disposisjon

Når det gjelder disposisjonen vil jeg legge den opp som følgende:

Disposisjonen er bygd opp i forhold til argumentasjonen i oppgaven. Den starter med en introduksjon og et problem som er utgangspunktet for undersøkelsen.

Svaret på problemet jeg stiller i innledningen vil ligge i det empiriske materialet og de kvalitative intervjuene med soldatene.

I kapittel 2, som er metode delen, ser vi blant annet på fremgangsmåten for innsamling av det empiriske materialet. Her vil vi se nærmere på forskningsspørsmål, utførelse av intervjuene og intervjuobjektene.

Videre vil jeg i kapittel 3 presentere de sosiologiske teoriene som jeg har nevnt ovenfor. Her ser vi blant annet på McGuire's teori om mening og tilhørighet, samt Berger og Luckmanns teori om mening og plausibilitetsstrukturer.

I teori- delen skal jeg også se på Beckfords definisjon av det postmoderne, og Baumans teori om "den flytende moderniteten".

Til slutt vil jeg diskutere litt rundt Mælands teori om endringer av mening og motivasjon for soldater i utenlandstjeneste.

I kapittel 4 har jeg valgt å presentere intervjuene som ble gjort i forbindelse med denne oppgaven. Her har jeg tatt for meg intervjuene en etter en, med hensikt i å få en god oversikt over det empiriske materialet. I forhold til denne presentasjonen valgte jeg å gi hver av informantene et fiktivt navn.

I kapittel 5 kommer analysen av det empiriske materialet. Her vil jeg analysere empirien opp mot de forskjellige temaene som er knyttet til den interne og den eksterne religionsrelasjonen.

I analysen skal jeg også knytte det empiriske materialet opp mot de sosiologiske teoriene.

Til slutt i analysen vil jeg gjøre noen konklusjoner. I konklusjonen vil det bli en oppsummering av de viktigste resultatene fra undersøkelsen.

2.9 Norges rolle i Afghanistan

Ved Forsvarets Afghanistan seminar, Oslo Militære Samfund den 25.februar 2008, ga daværende Forsvarsminister Anne-Grete Strøm-Erichsen en tale om Norges engasjement i Afghanistan. (Strøm-Erichsen 2008; 2)

Her påpekte hun disse grunnene til hvorfor Norge er i Afghanistan:

- Vi er i Afghanistan fordi vi er invitert av verdenssamfunnet gjennom FN.
- Vi er i Afghanistan fordi vi er invitert inn av den folkevalgte afghanske regjeringen for å bidra til å skape sikkerhet og stabilitet for det afghanske folk.
- Vi er i Afghanistan fordi vi stiller oss solidarisk med våre allierte i NATO.
- Vi er i Afghanistan fordi alternativet er at afghanerne kastes ut i en ny langvarig runde med blodige borgerkriger som kan destabilisere store deler av regionen.
- Vi er i Afghanistan fordi vi gjennom å skape stabilitet ute – bidrar til å skape stabilitet her hjemme.

Dette er hovedlinjene i det regjeringen legger til grunn for det norske engasjementet i Afghanistan. Når det gjelder våre styrker så har de vært konsentrert rundt de nordlige områdene i landet, Meymaneh og Faryabprovinsen.

I en tale til Stortinget i 2008 redegjør utenriksminister Jonas Gahr Støre om de norske styrkenes deltakelse i Afghanistan. Her starter han med å si litt om situasjonen i Afghanistan.

Talibanregimets styre i Afghanistan var svært uhumant og det ble gjort utallige brudd på menneskerettighetene mot sivil befolkningen. Henrettelser og overgrep ved blant annet steining var vanlig, kvinner ble utelukket fra utdanning, ingen fri presse osv. (Støre 2008; 2)

Rettssystemet var og er svakt. Det har blitt rapportert om menneskerettighetsbrudd som omfatter utenomrettslige henrettelser, voldtekt, kidnapping, menneskehandel og mishandling av fanger.

Under FN-konferansen om Afghanistan i Bonn i desember 2001 ble det inngått en avtale rundt hva slags midlertidige styrordninger landet skulle ha. Dette ble gjort i tråd med en plan om å få etablert stabile myndighetsinstitusjoner på langsikt. Avtalen førte fram til valg til afghanske politiske institusjoner.

Situasjonen i Afghanistan ble av FNs Sikkerhetsråd betegnet som en trussel mot internasjonal fred og sikkerhet. Sikkerhetsrådet vedtok på bakgrunn av Bonn-avtalen og etter ønske fra afghanske myndigheter, i resolusjon 1386, under FN-paktens kapittel VII, å autorisere en internasjonal sikkerhetsstyrke – International Security Assistance Force (ISAF). Isaf har som hovedmål å etablere sikkerhet for det afghanske styret og FN-personell i Afghanistan.

De norske bidragene blir vurdert ut i fra regjeringens politikk og etter diskusjoner i Stortinget. I de seneste årene har de militære bidragene vært samlet rundt Faryabprovinsen i nord og i tillegg om Kabul-regionen.

De norske styrkene i Meymaneh er et såkalt stabiliseringslag. Her har Norge hatt soldater i flere år og gjort et viktig bidrag. I følge regjeringen og Forsvaret kjenner man denne delen av landet godt. I løpet av årene har man også fått en viktig kunnskap og kontakt med lokalbefolkningen i området. (Støre 2008; 6)

Når det gjelder Kabul-regionen, har det norske forsvaret bidratt med spesialstyrker i flere perioder. Blant annet i 2007 og senest i 2008. Ut i fra regjeringens syn er det avgjørende at sikkerheten fungerer i hovedstaden, både for de afghanske myndigheter og det internasjonale samfunnets bidrag. Isafs øverstkommanderende general McNeill har gitt de norske styrkene mye ros for det arbeidet våre spesialstyrker har utført i denne regionen.

I de seneste årene har våre styrker også bidratt til opplæring av den afghanske hæren. Dette med håp om at afghanerne kan ta en større del av oppgavene i landet selv. I tillegg til å trene den afghanske hæren så samarbeider også de norske soldatene med dem. Norske og afghanske soldater har sammen gjennomført militære operasjoner både i Faryabprovinsen og i Kabul-regionen.

Når det gjelder Norges engasjement i Afghanistan legger regjeringen vekt på at vi skal skape stabilitet og utvikling for den afghanske befolkningen, samtidig som vi ivaretar norske interesser. Man refererer også til at man tar vare på nasjonale interesser ved at vi bekjemper terrorgrupper som kan være en trussel mot oss, og at ved at vi er lojale mot våre forpliktelser overfor NATO og FN.

Det militære arbeidet de norske soldatene gjør i forhold til sivilbefolkningen skal ut i fra regjeringens syn være å støtte den sivile, uten å bli en direkte del av den. Den militære innsatsen på dette feltet innebærer forskjellige roller og oppgaver. Den norske utenriksministeren Jonas Gahr Støre uttaler i denne sammenheng følgende:

"Slik må det være, av hensyn til afghanske sivile og hjelpearbeideres beskyttelsesbehov, og for å få til best mulig samlet innsats, basert på de ulike aktørers mandat og kompetanse. Deres oppgaver skal samordnes, ikke sammenblandes." (Støre 2008; 7)

Soldatene møter en viktig utfordring i møtet med den afghanske sivilbefolkningen. De språklige, kulturelle og religiøse forskjellene er store. Soldatene har en plikt om å hjelpe, være

vennlige osv. overfor de sivile, allikevel kan det være mange som ikke føler det slik. De vil gjerne hjelpe sivile, men om situasjoner oppstår som går på tvers av ens egne normer og verdier blir det problematisk.

Den norske regjeringen uttrykker at arbeidet med å bygge et stabilt Afghanistan har vært vanskeligere enn man forestilte seg. Afghanistan er verdens femte fattigste land, og etter nesten 30 år med kriger var landets infrastruktur ødelagt. De norske soldatene møter i Afghanistan et folk og en kultur som er svært sårbar.

Den humanitære situasjonen for millioner av mennesker var prekær, men har blitt bedre de siste årene blant annet i form av økende helsetilbud, skole, veier osv. (Støre 2008; 7)

2 Metode

Etter jeg hadde bestemt meg for tema og hva jeg hadde lyst til å undersøke i denne oppgaven, ble valg av metode det neste sentrale steget videre. Hvordan skulle jeg få svar på min problemstilling?

Tanken bak prosjektet var at jeg skulle intervju norske soldater som hadde deltatt i krigen i Afghanistan. Det hadde jeg bestemt meg for relativt tidlig. At tema for oppgaven ville handle om en form for religiøs endring var også hensikten.

Det empiriske materialet som denne oppgaven bygger på er samtalene jeg har hatt med soldatene og feltprestene. Disse samtalene er kvalitative intervjuer eller en form for "dybdeintervjuer". Hensikten med å velge intervju og en kvalitativ metode var at jeg ville gå noe mer i dybden på mine informanter. Jeg kunne også valgt å bruke spørreskjemaer som metode. Ved å bruke et spørreskjema får informantene større anonymitet, dette kan medføre at man svarer mer ærlig på spørsmålene. Jeg var på en annen side mer interessert i å høre soldatenes erfaringer og refleksjoner, noe som er vanskelig å få beskrevet i form av et spørreskjema.

Man kan bruke en kvalitativ metode for å oppnå vitenskapelig kunnskap. En slik metode passer best dersom man vil ha "innsikt i grunntrekk og særpreg i et bestemt miljø, og ikke minst konkrete utviklingshistorier over tid, uten at en er så opptatt av hvor ofte noe forekommer eller hvor vanlig noe er" (Repstad 1998; 18). Ved å bruke en kvalitativ metode beskriver man nyanser, erfaringer, kvaliteter og egenskaper hos de fenomener man undersøker.

Jeg ville høre om informantenes erfaringer og meninger, men også få en forståelse om hva som lå bak informantens synspunkter. Jeg så det derfor mest hensiktsmessig i denne oppgaven å velge en kvalitativ metode framfor en kvantitativ metode. På forhånd laget jeg en intervjuguide som fungerte som en mal eller kjøreplan for samtalene.

2.2 Intervjuobjektene

Før jeg startet undersøkelsen hadde jeg ingen forhåndsklare intervjuobjekter. En av informantene fikk jeg kontakt med gjennom venner og bekjente. Jeg benyttet meg også av internettgrupper på blant annet facebook, for å komme i kontakt med informanter som var aktuelle for undersøkelsen. Ved å bruke facebook er informantene lett tilgjengelige og man kan også sende mail til dem.

Etter å ha fått et positivt svar fra en informant, spurte jeg videre om denne informanten også kunne henvende meg til en annen person som kunne være aktuell for et intervju. Slik gikk ”snøballen” videre.

De fleste jeg kontaktet var positive til undersøkelsen og ville intervjues. Det var kun to soldater som svarte nei på henvendelsen. I alt fikk jeg utført 5 intervjuer, med feltprestene inkludert.

Soldatene jeg intervjuet var alle i alderen 20 til 30 år. De fleste intervjuene ble gjort via telefon, bortsett fra ett. Mye av grunnen til dette var at soldatene befant seg på vidt forskjellige deler av landet og det var vanskelig å få tak i noen som holdt til på Sørlandet. De fleste soldatene jeg intervjuet var fremdeles tilknyttet eller arbeidet i Forsvaret. Dette gjaldt også feltpresten. Det var også noen av intervjuobjektene som ikke hadde noen tilknytning til Forsvaret lenger.

Alle mine intervjuobjekter delte et personlig engasjement om krigen i Afghanistan og tjenesten de hadde utført.

2.3 Forskningsspørsmål

Problemstillingen min tar utgangspunkt i hva soldatene har av egne tanker om religion og om det har skjedd noen endringer i form av tro eller mening etter oppholdet i Afghanistan.

Ut i fra problemstillingen måtte jeg så operasjonalisere temaet til en rekke forskningsspørsmål som skulle utgjøre intervjuguiden. Forskningsspørsmålene tok utgangspunkt i de to kategoriene, intern og ekstern religionsrelasjon. De fleste spørsmålene beholdt jeg gjennom hele undersøkelsen, men det var også noen som måtte byttes ut eller justeres etter hvert.

I løpet av intervjuene merket jeg at noen av spørsmålene ble litt for generelle, blant annet: hvordan opplevde du kulturen? Eller: hvilke formeninger har du om islam? Av denne grunnen valgte jeg å fokusere spørsmålene mer: Ble man overrasket over kulturen? Tok man avstand fra den? Endret man noe i synet på islam etter oppholdet?

Flere av spørsmålene måtte også utdypes nærmere i forhold til respondentene. Det virket som om flere av soldatene tolket ord og begreper på ulik måte. Noen tolket for eksempel ordet ”religiøs” som det å være svært kristen eller praktiserende. Andre tolket dette som noe mer spiritielt, og at man kunne være religiøs uten å være særlig kristen. Om man for eksempel var interessert i religion, kunne man anse seg selv som religiøs.

Som nevnt ovenfor ble mange av spørsmålene alt for generelle, men dette fikk jeg justert underveis. Det tok også en del tid i løpet av intervjuene med å få fokusert samtalen inn mot spørsmålene. Jeg kunne for eksempel stille soldaten et spørsmål som dreiet seg om kulturen, og før vi visste ordet av det, var samtalen sporet langt av sted.

Mange av respondentene hadde mye å fortelle, og jeg lyttet interessert til det de fortalte. Jeg var opptatt av at de jeg intervjuet ikke på noen måte skulle kjede seg. Dette krevde at jeg var godt forberedt før intervjuet startet og at soldatene vekket en interesse for samtalen.

2.4 Intervjuguiden

Intervjuguiden inneholdt noen hovedtemaer som blant annet personlig bakgrunn, tjenesteoppholdet i Afghanistan, ekstern religionsrelasjon, kulturmøtet og intern religionsrelasjon (se intervjuguide). Etter å ha arbeidet grundigere med intervjuguiden ble det mest naturlig i forhold til samtalene og temaet som oppgaven belyser, å konsentrere intervjuene i en kronologisk retning.

I starten av intervjuene var det mest naturlig at soldatene fortalte litt om seg selv og hvor de kom fra. Vi snakket veldig løst i begynnelsen for å opprette en kjemi og god tone. Videre begynte jeg å stille de forhåndslagede spørsmålene og samtalen ble fokusert mot oppholdet i Afghanistan. Jeg synes også det var viktig å stille spørsmålene om hva soldatene hadde av kunnskaper om Afghanistan før de reiste fra Norge. Fikk de for eksempel mye informasjon om kulturen på forhånd?

Jeg begynte som sagt samtalene med at soldatene fortalte litt kort om seg selv, personlig bakgrunn og militær bakgrunn. Videre dreiet jeg samtalen mot Afghanistan og ba dem fortelle om hvordan de opplevde å være der, hva som var førsteinntrykket og hva de arbeidet med. Intervjuet fortsatte videre med fokuset på den eksterne religionsrelasjonen. Her stilte jeg noen spørsmål om opplevelsen av kulturen, islam og forholdet til lokalbefolkningen. Et hovedtema i denne delen av undersøkelsen var forholdet til det fremmede og det som er annerledes. Videre i intervjuet fokuserte jeg på religion i den norske campen i Afghanistan, om man deltok i gudstjenester eller snakket med feltpresten. Til slutt la jeg vekt på den interne religionsrelasjonen og om soldatene hadde noen endringer i tro eller mening etter å ha deltatt i krigen.

Kort omtalt var det slik intervjuet ble oppbygd. Hensikten med dette var å få en kronologi i samtalen der vi startet å snakke om bakgrunnen til soldatene. Videre forlot vi den norske konteksten over til den afghanske. Hoveddelen av samtalen handlet videre om oppholdet i Afghanistan, møtet med kulturen og islam. Avslutningsvis reiste vi tilbake til den norske konteksten og snakket blant annet om opplevelsene hadde noen innvirkning på egen tro.

Erfaringene fra Afghanistan og møtet med en annen kultur var det som omhandlet den største delen av intervjuene. Disse temaene var også det som soldatene snakket mest om. Det ble et meget interessant bytte av samtaletema når jeg til slutt stilte spørsmålene rundt soldatenes personlige tro.

Det var viktig for meg å trå svært varsomt i denne delen av intervjuene for ikke å si noe som kunne misforstås eller opprøre soldatene. På forhånd kunne jeg ikke vite om mange av dem for eksempel hadde noen traumer eller andre psykologiske påkjenninger fra krigen. Jeg gikk i hvert fall ut i fra at det kunne være svært sannsynlig at dette var tilfelle.

Et av hovedspørsmålene i denne oppgaven går på hvordan religion fungerer i en krise situasjon og om man endrer holdninger rundt tro og mening. Det var ikke nødvendigvis et kriterium at de soldatene jeg skulle intervjuer måtte være religiøse. Det var heller viktig å se om oppholdet i Afghanistan gjorde at man endret synet på religion. I denne delen av undersøkelsen handlet det om hva som ga mening med oppholdet, hva man oppfattet som religiøst og om man har fått større interesse for religion.

2.5 Utførelse av intervjuene

I samtalene med soldatene forholdt jeg meg til den forhåndsleverte intervjuguiden.

Informantene virket meget interessert i oppgaven min og vi startet gjerne med å gå igjennom temaet og hva vi skulle snakke om. Jeg hadde på forhånd informert soldatene, som regel via mail, hva undersøkelsen gikk ut på, men det var greit å snakke litt generelt om tema for oppgaven i begynnelsen av intervjuet. Jeg innledet også intervjuene med å legge vekt på anonymitet og undersøkelsens etiske hensyn.

I forhold til kvalitative intervjuer, benytter man seg som regel enten av personlig intervju eller telefonintervju. Ettersom det var vanskelig å komme i kontakt med informanter fra min egen landsdel, valgte jeg i starten å gjennomføre noen intervjuer via telefon.

Dette gikk veldig uproblematisk og jeg merket at det ikke var vanskelig å oppnå en god kontakt med informantene. En innvending mot å gjøre telefonintervjuer er at situasjonen kan bli for anonym og at intervjuobjektene vil åpne seg i mindre grad.

Min egen erfaring fra prosjektet er at dette var svært uproblematisk. Om man velger å intervju noen personlig er det også ”forstyrrende” elementer som spiller inn i situasjonen, som for eksempel intervjuer effekten eller lokalene man møtes i.

Det er godt mulig at det hadde vært mer problematisk å få en god kontakt i form av telefonintervjuer med mennesker fra andre organisasjoner, men i forhold til mine informanter var ikke dette noe problem.

Dette med å oppnå en god kontakt med informantene så jeg på som svært viktig. For å skape en form for relasjon må man bruke tid. Jeg synes det var greit å ha litt kontakt med informantene før selve intervjuet. Dette gikk ut på at vi sendte noen mail til hverandre, der jeg forklarte om mitt arbeid, undersøkelsen og informert samtykke. På denne måten hadde vi begge noe informasjon om hverandre før intervjuet. Hva slags forventninger bør man så ha i forkant av et intervju?

Jeg kontaktet rektoren ved Stavanger Misjonshøgskole, Bård Mæland, for å spørre ham litt om dette. Han har tidligere intervjuet norske offiserer som deltok i styrkene i Kosovo.

Mæland la vekt på at det er viktig å trå varsomt når man intervjuer noen som har vært i en ekstrem situasjon eller har opplevd noe traumatisk. På en annen side mente Mæland at et tema som religion var noe soldatene ikke ville ha noen problemer å snakke om.

Etter å ha intervjuet soldatene er jeg imponert over hvor mye informasjon de har valgt å gi meg. Informantene har delt synspunkter og erfaringer om temaer som både er vanskelige og betente. At en ung soldat i 20-årene forteller om sine erfaringer fra krig og sitt eget forhold til religion, kom i hvert fall overraskende på meg. Jeg fikk følelsen av at soldatene ”snakket fra levra” og virkelig mente det de sa. Noen var selvfølgelig mer åpne enn andre i forhold til å dele personlige erfaringer, men alle svarte på de spørsmålene jeg stilte og ingen nektet å svare på noe.

2.6 Deduktiv metode

Når man arbeider ut i fra en deduktiv metode trekker man linjer fra noen bestemte teorier til det empiriske materialet. I denne oppgaven går jeg blant annet ut i fra Berger og Luckmanns teori om mening og plausibilitetsstrukturer. Videre vil jeg se om teorien kan støttes i mitt empiriske material.

Min oppgave blir både å beskrive og analysere det empiriske materialet. Intervjuguiden min består av forskjellige type spørsmål, men de er alle innenfor to bestemte kategorier, den interne og eksterne religionsrelasjonen.

Et av hovedspørsmålene i forhold til den interne religionsrelasjonen er om opplevelsene i Afghanistan hadde noen innvirkning på egen tro.

Hovedspørsmålet i forhold til den eksterne religionsrelasjonen er om man blir mer bevisst på egen identitet i møtet med en annen kultur. Blir man for eksempel mer åpen mot islam og har dette noe å si for egne verdier og meninger?

Disse spørsmålene er noe jeg må finne svar på i den avsluttende analysen. Det er allikevel en metodisk prosess man går igjennom før å finne svar på de spørsmålene man stiller.

Ved å bruke en deduktiv metode søker man svar på hypotesene i et empirisk materiale. Når man senere skal analysere materialet går man tilbake til teorien og annen eventuell forskning på feltet.

I forhold til min rapport har jeg ingen annen tidligere forskning jeg kan sammenligne med på nettopp dette feltet. Kombinasjonen av soldater og religion er noe det har vært forsket svært

lite på. Jeg har heller ikke lyktes i å finne lignende forskning på andre felt. Man kunne for eksempel sammenligne med andre typer tilfeller der personer opplever dramatiske situasjoner, blant annet politi eller brannmenn. Problemet er at det ikke er mye forskning på dette i forhold til religion.

2.6 Avgrensning

I forhold til intervjuene var det mye interessant man kunne gå inn på som nødvendigvis ikke direkte hadde noe å gjøre med oppgavens tema og problemstilling.

Flere av soldatene fortalte om forskjellige opplevelser og erfaringer de hadde gjort seg under oppholdet. Det var lett å spore av samtalen når de fortalte om noe som hadde gjort sterkt inntrykk på dem, eller som de selv opplevde som interessant. Allikevel var det noe ved disse historiene som bunnet i et spørsmål eller tema vi allerede hadde snakket om.

Selv om jeg fulgte en intervjuguide, skulle det alltid være rom for at soldatene kunne fortelle åpent om det de ville. Intervjuene skulle ikke være for standardisert, men jeg passet på å få svar på spørsmålene i guiden.

Det var også store forskjeller på hvor mye soldatene fortalte i intervjuene. De fleste var veldig åpne, men det var også enkelte som kun svarte direkte på spørsmålene. Noen fortalte åpent om grusomme opplevelser de hadde blitt utsatt for uten hemninger, mens andre fortalte mindre om egne erfaringer som ikke kunne knyttes direkte til de spørsmålene jeg stilte.

I intervjuene la jeg som tidligere nevnt vekt på åpenhet. I en kvalitativ metode er ønsket å få fram detaljer og nyanser hos den enkelte respondent. Man går i dybden og søker å forstå et fenomen eller situasjon. Ved denne metodiske tilnærmingen er den interne gyldigheten høy. (Jacobsen 2002; 115)

Det kan på en annen side bli et problem om man legger for mye vekt på åpenhet i intervjuet. Man kan risikere å sitte igjen med et hav av informasjon som kan bli vanskelig å tolke. Jeg fikk av og til problemer når jeg skulle reinskrive notatene i etterkant av et intervju i forhold til at det var for mye informasjon. Enkelte av soldatenes fortellinger kunne jeg ikke knytte direkte til det som er oppgavens tema.

2.7 Overførbarhet

Man kan diskutere i hvilken grad det er mulig å overføre resultater fra kvalitative undersøkelser til resten av feltet man undersøker. Spørsmålet blir om de man undersøker er representative for andre medlemmer av organisasjonen, gruppen eller samfunnet.

Om man har mye tid og ressurser er det mulig å dekke store deler av feltet man undersøker. Da vil det være gode muligheter for å overføre resultatene fra undersøkelsen på resten av feltet. I en kvantitativ undersøkelse vil det være større muligheter for å generalisere i forhold til at man har et mye større utvalg.

I forhold til min egen undersøkelse kan jeg ikke generalisere i like stor grad som man gjør i for eksempel kvantitative undersøkelser. Den kvalitative metoden er allikevel den som passer klart best til min oppgave og tema. Det hadde ikke vært aktuelt å bruke en kvantitativ metode for min type undersøkelse.

Spørsmålet blir så om mine respondenter er representative for andre soldater? Det er et vanskelig spørsmål, men jeg vil allikevel tro at det er enkelte trekk og tendenser som kan overføres på andre soldater.

Utvalget består av soldater som er i samme aldersgruppe, men de har alle en forskjellig bakgrunn. De kommer fra ulike deler av landet. Noen arbeider i Forsvaret, feltpresten er en av Forsvarets representanter, mens andre ikke gjør det.

Det vil allikevel være et problem med den eksterne gyldigheten i forhold til min og andre kvalitative undersøkelser. Jeg kan for eksempel ikke si at mine resultater kan overføres på hele Forsvaret, eller alle norske soldater som har vært i Afghanistan. (Bryman 2001; 284- 85)

3 TEORI

3.1 Peter L. Berger og Thomas Luckmann

I dette kapitlet skal vi se nærmere på Peter Berger sosiologi, først og fremst i lys av bøkene *The Sacred Canopy: Invitation to Sociology* (1967) eller *Religion, Samfund og Virkelighed* (dansk versjon) og *The Social Construction of Reality* (1966). Jeg har sett på den danske oversettelsen av *The Sacred Canopy* som ble utgitt i ny versjon i 1993, den første utgivelsen kom i 1974.

Berger er opprinnelig fra Wien, født i 1929. Han studerte i USA ved New School of Social Research. Her møtte han blant annet lærer Alfred Schutz, som senere ble en inspirasjons kilde.

En sentral del av Bergers sosiologi som ble utformet i samarbeidet med Thomas Luckmann i boka *The Social Construction of Reality*, er hvordan mennesker oppbygger sin fortolkning av verden, også kjent som kunnskapssosiologien. Mennesket skaper sin sosiale verden, i følge Berger og Luckmann, gjennom en dialektisk prosess. Kort oppsummert går dette ut på at samfunnet er et menneskelig produkt. Videre blir mennesket påvirket av samfunnet og skaper sin egen sosiale virkelighet.

Mennesket skaper sin verden gjennom det Berger og Luckmann kaller *eksternalisering* (Berger og Luckmann 1992; 69). Dette handler om å gi orden og mening til erfaringer. Man kan gi uttrykk for dette gjennom språket, samfunnets institusjoner, symbol og menings systemer.

Videre sier de at mennesket også er et produkt av samfunnet. Mennesket skaper samfunnet, men samfunnet er også med på å skape oss. I denne dialektikken introduserer Berger og Luckmann begrepene *objektivisering* og *internalisering*. Internalisering går ut på at samfunnet som objektiv virkelighet, påvirker og bestemmer menneskets subjektive bevissthet.

Objektivering innebærer at den sosiale verden møter mennesket som noe som er objektivt og virkelig. (1992; 79) Når mennesker skaper noe, for eks. bøker, malerier eller byggverk, blir disse produktene egne uavhengige objekter. Disse objektene er noe som mennesket igjen ser på som noe gitt. Objektene virker igjen tilbake på mennesket og man blir påvirket av objektenes egenskaper og konstruksjoner. Slike blir objektene *internalisert* av mennesket.

Disse tre elementene, *eksternalisering*, *objektivisering* og *internalisering*, danner den dialektiske prosessen.

Berger og Luckmann legger vekt på at menneskets sosiale verden skapes i et samspill mellom individ og samfunn. Dette er viktig i deres tanker om hvordan identitet blir dannet.

I forbindelse med dette er det sentralt hos Berger at samfunnet, med de forskjellige institusjonene, så vel som mennesket er utsatt og truet. Samfunnet, institusjonene og individet behøver av denne grunn hele tiden å styrkes for å unngå ødeleggelse. Her dannes det et behov som i følge Berger dekkes av legitimering. Han mener at mennesker trenger rettferdiggjøring og begrunnelse mot kaoskreftene som truer. En slik begrunnelse mener Berger at religion kan tilby individet. Når Berger henviser til rettferdiggjøring og begrunnelse, mener han at mennesker har et behov for å se sammenhenger og mening i de handlinger som skjer. Dette gjelder både handlinger man utfører og handlinger man blir påført.

Berger har altså som utgangspunkt i sin teori at samfunnet og de sosiale strukturer er truet av kaos- lignende krefter. Han mener at mennesket som et uferdig og ufullstendig vesen må kjempe mot kaos og meningsløshet. Alle sosiale strukturer inneholder en skrøpelighet i og med at de er konstruert av mennesker. (Berger 1993; 25) Dette gjelder også sosiale institusjoner som trues ved sabotering fra mennesker med ulike interesser. Man har en dualisme i form av orden (nomos) på den ene siden, og kaos (anomi) på den andre siden.

Berger er av den oppfatning at den sosiale orden (nomos) er avhengig av mening og legitimering. Dette er med å beskytte den sosiale virkeligheten mot kaos. Legitimeringens funksjon og behovet for mening og orden er spesielt viktig i marginalsituasjoner. Med marginalsituasjoner mener Berger først og fremst situasjoner som avbryter de hverdagslige og dagligdagse rutiner. Dette er sider ved livet som er spesielt utrygge og kaotiske. Den fremste marginalsituasjonen, er i følge Berger, døden. Død er nok det mest ekstreme tilfellet, men man har også andre situasjoner som kan betegnes som marginale. Dette kan for eks. være usikkerhet og tvil, dårlig liv og helse eller økonomiske problemer.

Berger mener at behovet for mening og legitimering er særlig stort når mennesker møter ondskap og lidelser. Som det mest virkningsfulle verktøyet for legitimering gjennom historien peker Berger på religion. Religion er det som historisk beskytter mot anomie og kaos. Berger

definerer religion som ”den form for menneskelig virksomhet hvorigjennom det opprettes et hellig kosmos” (Otto Krogseth i Berger 1993). Med ordet hellig mener han noe som er overmenneskelig. Det hellige blir motsetningen til det profane, men aller viktigst blir det motstykke til anomi og kaoset som truer den sosiale orden. Religionens symbol og meningsunivers knytter den sosiale orden sammen med et hellig kosmos som beskytter mot anomi.

Etter at Berger og Luckmann utvikler en sosiologisk teori i *The Social Construction of Reality*, anvender Berger den samme teorien på religion i hans neste bok *The Sacred Canopy* eller *Religion, Samfund og Virkelighed* som er den danske oversettelsen. Her ligger fremdeles fokuset på at orden og beskyttelse mot anomi er det viktigste for mennesket. Berger skriver her om hvordan religion har utviklet seg fra før- moderne til moderne samfunn. Tidligere hadde religion en større legitimeringskraft i form av at den utgjorde et hellig kosmos for hele samfunnet. *The Sacred Canopy* eller en himmelhvelving, fungerte som et høyere meningsperspektiv som ga legitimitet og orden til de sosiale konstruksjonene i samfunnet.

Etter at differensieringen tok til i det moderne samfunnet har flere institusjoner fjernet seg fra religionen. Som følger av dette mister religionen mye av sin plausibilitets- og troverdighetsstruktur. I følge Berger må kunnskap ha en troverdighetsstruktur for at mennesker skal oppleve den som sannsynlig (1993; 112).

Differensieringen av samfunnet førte til at den tradisjonelle kunnskapen ikke lenger ble tatt for gitt av individet. Denne utviklingen resulterte i en pluralisering av samfunnet der flere forskjellige meningsunivers opererer side ved side. Der man tidligere hadde Bergers *sacred canopy* er det nå flere religiøse og ideologiske aktører i samfunnet. I følge Berger har religionen flyttet seg fra det offentlige og inn i den private sfæren.

Berger mener at det oppstår en meningskrise i det moderne samfunn. Han peker blant annet på pluralisme og problemene dette medfører for opprettholdelsen av et hellig kosmos (*sacred canopy*) og et overordnet perspektiv. Han mener at det blir vanskeligere i moderne samfunn å skape en felles mening for store grupper av mennesker. Peter Berger er spesielt bekymret for rasjonaliseringsprosessen og implikasjonene den etterlater seg innenfor kultur og det sosiale liv. Han mener at pluralisme er en av årsakene til rasjonaliseringen, dette fører til konkurranse om plausibilitet mellom religiøse grupper og mellom religiøse og ikke- religiøse grupper. (1993; 119)

Videre sier Berger at den moderne bevissthet vil bli mer og mer dominert av rasjonell logikk i forhold til politikk og økonomi. Når det gjelder religiøse organisasjoner mener han at det blir vanskelig å "gjenerobre" en sentral plass i et moderne industrielt samfunn som hviler på et rasjonalistisk grunnlag. Berger gikk senere tilbake i forhold til deler av hans sekulariseringsteori og mener at det fremdeles er mulig å holde fast på en religiøs tro selv om den ikke lenger bli tatt for gitt. Han mener at det i moderne samfunn ikke er mulig å tro på samme måte som tidligere og at mennesker er religiøse på en ny måte.

Berger peker på at religiøs tro er blitt mer privatisert i løpet av årene. Religionens plass i offentligheten har fått mindre betydning. Dette ser man blant annet i institusjoner som politi, skole og forsvar. At religion har blitt mer privatisert henger sammen med hvordan samfunnet har utviklet seg. Dette kommer vi tilbake til senere i presentasjonen av Beckford og Bauman. Berger sier så er behovet for å finne mening spesielt stor i en situasjon der man møter ondskap og lidelse. Spørsmålet blir så om soldatene finner mening i religion som kan knyttes til erfaringene fra Afghanistan.

I denne oppgaven opplever de norske soldatene flere situasjoner som faller under kategorien marginale, både fysisk og psykisk. Selv den mest ekstreme marginalsituasjonen, døden, er et scenario som soldatene møter i deres hverdag i Afghanistan.

3.2 McGuire, mening og tilhørighet

I denne oppgaven er et av de sentrale temaene mening og hvordan man opprettholder mening i situasjoner som er vanskelige. Soldatene i Afghanistan deltar i en krig som i seg selv kan virke meningsløs og problematisk å rettferdiggjøre. I følge FNs sikkerhetsråd er det vedtatt at den norske NATO styrken, ISAF, er i Afghanistan for å skape sikkerhet og trygghet for det afghanske folk og FN personell i Afghanistan.

Når det gjelder de norske styrkenes deltakelse i Afghanistan er det heldigvis svært få dødsfall knyttet til de militære operasjonene. En av hovedårsakene er at de norske styrkene ikke har operert i de områdene som har vært hardest rammet av krigen.

Når man deltar i en krig, som det flere norske soldater har gjort, er det alltid forbundet med høy risiko. Sannsynligheten for at man vil komme i en situasjon som medbringer fare er svært stor. Om man skulle havne i en situasjon der man blir beskutt, eller er vitne til at medsoldater blir angrepet, vil det være vanskelig å knytte noen form for mening til situasjonen.

I boken "Religion, The Social Context" har Meredith B. McGuire tatt opp problemer som kan knyttes til dette tema. McGuire skriver blant annet at et hvert menneske som havner i en personlig krise eller dramatisk situasjon, vil søke etter svar eller mening som kan forklare hva eller hvorfor det hendte dem. Her skriver hun videre: "Mening refers to the interpretation of situations and events in terms of some broader frame of reference." (McGuire 2008:26)

Erfaringer blir i følge McGuire meningsfulle når de blir tolket av individet som opplever situasjonen og innenfor det McGuire kaller "meningssystem". I følge McGuire velger mennesker sin personlige mening fra et større, sosialt tilgjengelig meningssystem. Individets personlige meningssystem trenger nødvendigvis ikke alltid å være koherent eller konsistent. I forhold til å gi mening til for eksempel en sykdom skriver hun at man både kan tolke sykdommen som et virus, eller at det er noen onde ånder som står bak det hele.

McGuire bruker også et annet begrep, "worldview", som er en referanse til Berger og Luckmanns begrep. Dette kan knyttes til religioner, som for eksempel islam eller kristendom, der alle individer og sosiale gruppers erfaringer kan tolkes innenfor religionens rammer.

Problemer oppstår i forhold til å knytte mening til situasjoner som for eksempel dødsfall, personlige kriser, økonomiske problemer osv. Når man havner i en situasjon som man har liten eller ingen kontroll over, er det vanskelig å tilføre mening til noe som i utgangspunktet virker meningsløst. McGuire tar opp spørsmålet om meningskriser og meningstruende situasjoner. Enkelte situasjoner og hendelser er vanskelig å tolke innenfor det eksisterende meningssystemet. McGuire bruker ordet anomi om det å oppleve en meningskrise.

Peter Berger bruker samme begrepet i "The Sacred Canopy". Anomi blir av Berger forklart som kaos. Det motsatte av anomi blir "the sacred", altså det hellige. Både McGuire og Berger peker på religion som oppretholder av mening.

For å ha et "forsvar" mot meningstruende situasjoner skriver McGuire at meningssystemet, eller en del av meningssystemet, tolker erfaringer som normalt ikke vil samsvare med ens personlige meningssystem. I denne sammenhengen kan man snakke om teodicéproblemet.

I følge McGuire er teodicé en religiøs forklaring som gir mening til meningstruende erfaringer. (McGuire 2008:33) De fleste religioner er bærere av teodiceer i spørsmålet om for eksempel lidelse og død. Innenfor religionen finnes det bestemte forklaringer, håp osv. som kan hjelpe individet eller den sosiale gruppen gjennom meningstruende situasjoner.

McGuire refererer til Berger og skriver at kriser skaper et teodicéproblem, ikke bare fordi de er ubehaglige, men fordi de truer den orden som samfunnet bygger på. En teodicé forteller individet eller den sosiale gruppen at hendelsen ikke er meningsløs, men er en del av en større sammenheng.

Det er ikke alltid at en teodicé nødvendigvis gjør livet bedre for personen som opplever noe vondt, men det gir som McGuire skriver et svar på spørsmålet om hvorfor man lider.

McGuire argumenterer videre for at måten religion kan gi mening kan illustreres i form av hvordan samfunnet takler meningstruende situasjoner. I likhet med Berger er for eksempel dødsfall noe som truer individet eller den sosiale gruppens forståelse av orden.

I følge McGuire takler samfunnet en slik hendelse ut i fra et "større" meningssystem. Før et flertall av oss nordmenn dør har man i lys av religion gjennomgått ulike livsritualer som for eksempel dåp, konfirmasjon osv, som gir mening til bestemte faser av livet.

I flere samfunn "normaliserer" meningssystemet dødsfall som et steg videre i den menneskelige utviklingen. Det kan være i form av for eksempel gjenfødelse, et evig liv i paradiset, at sjelen lever videre osv.

3.3 Anomi

Som tidligere nevnt skriver McGuire om anomie i forhold til meningstruende situasjoner. Under slike omstendigheter er ikke meningssystemet tilstrekkelig til å takle en personlig krise.

En teodiceé der man søker mening i religionen er da heller ikke effektiv for at personen kan slå seg til ro med erfaringen.

Man snakker her om usedvanlige dystre erfaringer som at noen i familien dør, naturkatastrofer, epidemier, selvmord osv. Den eventuelle krisen kan føre til at selve grunnlaget for mening og orden blir borte. I et slikt tilfelle vil personen ha problemer med å fortsette livet. Det mellommenneskelige aspektet og det sosiale livet vil bli vurdert ut i fra et nytt lys. Den meningsløse situasjonen gjør individet maktesløs og man får problemer med å forholde seg til verden og menneskene rundt seg.

I forhold til anomie skriver McGuire at individets meningssystem blir såpass svekket at dette også vil underminere personens moralske normer. Om man kommer til det punktet der alt ved tilværelsen virker meningsløst, vil man ha problemer med å skille mellom hva som er rett og galt.

Er dette noe man kan direkte overføre på soldater og krig? Vil det være spor av anomi hos noen av de norske soldatene jeg skal snakke med?

Dette vil for øyeblikket kun bli hypotetisk synsing, men jeg vil ikke se bort i fra at det hos flere soldater har oppstått situasjoner som truer meningssystemet hos den enkelte.

I hvilken grad man vil få psykologiske traumer etter deltakelse i krig varierer fra person til person. Man kan si at soldater som velger å bli med til for eksempel Afghanistan, ikke er det man regner som "vanlige" nordmenn. De påtar seg en stor risiko som de fleste av oss helst vil være foruten. Disse soldatene er allikevel mennesker med et normalt følelsesliv som blir hardt utfordret. Andre aspekter som spiller inn er også lengden på krigsdeltakelsen og hva man opplever individuelt.

Av den franske sosiologen Emile Durkheim blir anomi betegnet som en sosial tilstand uten "orden eller kontroll". Han snakker om anomi som en sosial situasjon der den offentlige bevissthet er blitt deregulert. Man kan trekke paralleller til begrepet anarki, altså et samfunn uten lover og regler, men Durkheim's beskrivelser retter seg mer inn mot individets tenkemåte og bevissthet. (Durkheim 1951)

Durkheim skriver i hovedsak om den sosiale gruppe og konsekvensene anomi får for individet. Det er en sosial situasjon som gjør det problematisk for den sosiale gruppen å skape orden og normative reguleringer for individet.

Han kommer videre inn på religion og religionenes muligheter for å skape en form for mening og beskyttelse fra anomi. For det første er religion en basis for orden og en buffer mot anomi. (I) Om den sosiale gruppen allikevel skulle oppleve en situasjon preget av anomi, kan religion gi forklaringer og svar på spørsmål i forhold til den moralske krisen. (II)

3.4 Plausibilitetsstrukturer

I forhold til temaet religiøs tilhørighet legger McGuire vekt på plausibilitetsstrukturer og refererer til Bergers bruk av samme begrep. I "The Sacred Canopy" skriver Berger:

"The difficulty of keeping this world going expresses itself psychologically in the difficulty of keeping this world subjectively plausible. The world is built up in the consciousness of the individual by conversation with significant others (such as parents, teachers, "peers").
(Berger 1967; 16)

Berger legger vekt på sosialisering og hvordan man "intersubjektivt" skaper mening. Ved dialog med andre mennesker bekrefter eller avkrefter man synspunkter, meninger osv. Berger legger vekt på at sosialiseringen aldri tar helt slutt og at det er en prosess som varer livet ut.

Selv om sosialiseringen er sterkest i tidlig alder vil man videre i livet trenge "støtte" for eget meningssystem. For at et meningssystem kan oppreddholdes er man avhengig av plausibilitetsstrukturer som støtter opp om det personlige meningssystemet.

Ifølge McGuire er plausibilitetsstrukturer sosiale prosesser eller "samhandlinger" innenfor et nettverk der mennesker deler et meningssystem. Innenfor et slikt nettverk vil meningssystemet fortsette å være troverdig (plausibelt).

McGuire refererer videre til Berger og sier at alle religiøse tradisjoner trenger bestemte religiøse miljøer for dens videre eksistens. Plausibilitetsstrukturene styrker individets evne til å tro. Det religiøse miljøet støtter opp om individet og bekrefter det eksisterende meningssystemet.

I Afghanistan møter de norske soldatene en helt annerledes religion og kultur, hvordan får dette innvirkning på deres egen tro? Det kan være at flere av soldatene ikke er spesielt religiøse, noen deler kanskje noen få kristne synspunkter og ikke alle. Allikevel blir tankene soldatene gjør seg rundt mening, tro, død osv. utfordret i Afghanistan. De blir utfordret i den grad at man møter virkeligheten i forhold til disse temaene nærmere. De norske soldatene tar en stor risiko ved å delta i krigen i Afghanistan.

McGuire legger vekt på at religionen var mer innlemmet i samfunnet tidligere og at sekulariseringen har ført religion fra makro til mikro nivå. I forhold til sosialisering er det mer naturlig at mennesker særlig i vesten og Norden ikke får en religiøs oppvekst og oppdragelse.

McGuire henviser til for eksempel små avsidesliggende stamme- samfunn der religion blir noe man tar for gitt eller ser på som en selvfølge. Om man er født og oppvokst i et slikt miljø vil plausibilitetsstrukturene være solide og nettverkene nærmere enn andre steder. Her blir hele stammen en sosial støtte for individets tro og praksis. Det vil også være vanskelig for en person i et slikt miljø å ha et annet meningssystem som går på tvers av stammens normer.

Sekularisering av moderne samfunn som Norge fører religionen lengre vekk fra lokalsamfunnene. Urbaniseringen svekker mange av de nære båndene og plausibilitetsstrukturene som kjennetegner mindre samfunn. I følge McGuire får også de små lokale religiøse miljøene konkurranse fra andre "worldviews". Videre sier hun at når en religiøs gruppe har et worldview som ikke støttes av resten av samfunnet, må den lage egne plausibilitetsstrukturer. (McGuire 2008; 39)

I forhold til de norske soldatene i Afghanistan vil det hypotetisk sett være fullt mulig å oppretholde sitt eget meningssystem selv om de befinner seg i en islamsk kultur. I den norske campen har man for eksempel en egen feltprest tilgjengelig og det er også anledning til å være med på gudstjenester og bønn. Det norske forsvaret er selv også opptatt av å holde fast ved norske tradisjoner på slike opphold. Man er opptatt av å styrke det norske samholdet og skape tilhørighet innad i den norske leiren.

På en slik måte knytter man også bånd og skaper plausibilitetsstrukturer for det som er et lite norsk "samfunn" i Afghanistan. Selv om man befinner seg i en kultur som er svært ulik den norske er det rom for å holde på de verdiene som man selv er tilhenger av. McGuire legger vekt på at et meningssystem som deles av kun noen få "signifikante andre" er sterkere enn ett som holdes alene.

Dette må være svært viktig for alle de norske militære i Afghanistan at man skaper en tilhørighet rundt noe som er felles for alle. Om man skal oppreddholde samholdet og moralen blant nordmennene må man ha noe man kan samles rundt. Religion er et eksempel på noe som bringer mennesker sammen. Selv om man ikke nødvendigvis er sterkt troende så gir et religiøst ritual, som for eksempel en bønn før man går ut på militære operasjoner, en følelse av at man er en del av et fellesskap.

Berger skriver i forhold til meningstruende situasjoner at slike hendelser kan påvirke hele samfunnet og dermed skape en trussel til den virkeligheten man har tatt for gitt. Dette kan være resultat av for eksempel krig, naturkatastrofer osv. Her mener Berger at religiøse legitimeringer er vanskelig å komme utenom for å gjenopprette mening og orden i samfunnet. Når et samfunn må motivere sine innbyggere til å drepe eller risikere livet sitt, eller en annen form for ekstrem situasjon, blir religiøse legitimeringer viktige.

Berger mener at religiøse legitimeringer har en måte som tillater individet å skille mellom hans "egentlige selv", som frykter situasjonen, og den rollen man tar på seg, for eksempel som kriger, helt osv. Frykt og vold blir på denne måten holdt innenfor grensene av "det normale", det vil si innenfor den sosiale verdens virkelighet. (Berger 1967; 44)

Berger skriver at flere samfunns autoriteter gjennom historien har legitimert krig og drap i forhold til religion og religiøse ritualer. Soldater har gått til krig og drept side ved side bønner og prekener.

I følge Berger er verdener sosialt konstruert og sosialt opprettholdt. Om virkeligheten skal fortsette, både objektivt og subjektivt, avhenger av bestemte sosiale prosesser som er med på å rekonstruere og oppreddholde samfunnet eller verden. Om disse sosiale prosessene skulle bli påvirket eller avbrutt vil det true virkeligheten. Hvert enkelt samfunn trenger dermed et sosialt "grunnlag" for den videre eksistensen som en verden som er virkelig for mennesket. Dette sosiale "grunnlaget" kaller Berger plausibilitetsstrukturer.

3.4 En postmoderne religion?

I innledningen var jeg inne på at samfunnsutviklingen også er med på å påvirke soldatenes forhold til religion. I denne forbindelse vil jeg se litt nærmere på James Beckfords definisjon av postmodernitet, og Zygmunt Baumans analyse av ”den flytende modernitet”.

James Beckford er professor i sosiologi ved Universitetet i Warwick. Når det gjelder begrepet postmodernitet legger Beckford vekt på fire punkter som karakteriserer dette fenomenet:

1. Det er ikke kun positivistiske, rasjonelle og instrumentelle kriterier for kunnskap.
2. Man er villig til å kombinere symboler fra ulike koder og rammeverk av mening, selv på bekostning av brudd og eklektisisme.
3. Man hyller spontanitet, fragmentering, ironi og lekenhet.
4. En vilje til å forlate søken etter overbærende eller triumferende myter, fortellinger eller rammeverk for kunnskap. (Woodhead og Heelas 2000; 271)

For det første er kriteriene for kunnskap i form av rasjonelle og tradisjonelle sannheter svekket. Man kan snakke om en avtradisjonisering, en relativt mindre betydning av det rasjonelle, der mennesker i mindre grad legger vekt på vedtatte eller autoritære sannheter.

I forhold til religion eller utviklingen mot en postmoderne religion, ligger hovedvekten i hendene på det "frie" subjektet. Det kulturelle fokuset på frihet og valg fører til at flere blander sekulære og tradisjonelle læresetninger. Man føler seg ikke bundet til kirkens dogmer eller de etablerte sannhetene.

Dette fører til Beckfords neste poeng som går ut på at man velger religiøse sannheter og holdninger ut i fra det som er mest ønskelig for den enkelte. Det er kun fantasien som kan sette sperrer, men det kjennetegner en blanding eller fusjon av ulike religiøse, spirituelle og filosofiske holdninger.

Et annet kjennetegn i forhold til postmoderne religion er at autoritative narrativer eller andre former for kunnskapsbaserte sannheter er mindre viktige. Istede ligger fokuset på autonome

erfaringer og hva som passer best for hvert enkelt individ. Dette resulterer i en form for relativisme der "sannhet" er relativt til hva den enkelte mener er tilfredsstillende og "rett ut i fra deres behov".

I *Religion and Advanced Industrial Society* presenterer Beckford en rekke teorier om religion i forhold til industrielle samfunn og "avanserte" industrielle samfunn.

I innledningen skriver Beckford at de sosiologiske klassikere, som for eksempel Durkheim og Marx, er farget av en epoke med industrielle samfunn. (Beckford 1989; 1) Det oppstår i midlertidig et problem i forhold til klassikerne når man skal karakterisere sider av religion ved dagens avanserte industrielle samfunn.

Når det gjelder begrepene refereres industrielle samfunn til sosiale formasjoner som oppstod i deler av Vest Europa og Nord Amerika så tidlig som i det andre tiåret av 1800- tallet. Dette impliserer i hovedsak overgangen fra jordbruksamfunn til mekanisert produksjon som følge av nye teknologiske redskaper. Det blir en vekst i markedet og ulike bedrifter, urbaniserings prosessen tar form, det oppstår organiserte arbeiderbevegelser, flere suverene nasjonalstater og en betydelig satsing på vitenskap.

I forhold til avanserte industrielle samfunn henviser Beckford til sosiale formasjoner som oppstod i deler av det allerede utviklede industrielle samfunn i 1960- årene. Det er karakterisert som veksten i verdensmarkedet i forhold til varer og tjenester, servicesektoren, økningen i antall av multinasjonale selskaper og deres makt, utjevnigen av sosiale klasser og betydningen av teoretisk kunnskap og informasjons teknologi.

I konklusjonen peker Beckford på problemet innenfor religionssosiologien i forhold til at flere teoretikere ikke har tatt nok høyde for utviklingen av industrielle samfunn til avanserte industrielle samfunn. Beckford mener at forandringene og utviklingen av det sosiale liv ifra begynnelsen av det industrielle samfunnet i Vesten er mange og betydningsfulle.

Han nevner for eksempel globaliseringen innen politikk og økonomi, sivile og militære konflikter, moralske dilemmaer knyttet til veksten av vitenskapen og teknologien og

kontrollen over det humane og fysiske miljø, veksten innen service industrien, urbanisering osv.

På samme tid er det også flere felles temaer mellom industrielle og avanserte industrielle former for samfunn. Blant annet skjevheter i forhold til makt, velstand og levestandard når det gjelder sosiale klasser, kjønn, etnisitet og rase; demokrati er blitt den vanligste styreformen osv. (Beckford 1989; 169)

Beckford mener at det kun er i de siste årene at sosiologer har vist interesse for samfunnsendringene i forhold til avanserte industrielle samfunn og implikasjonene dette har for religion.

Han mener at religion fremdeles har en viktig betydning som et språk for å tolke inspirasjoner, lidelser og følelser selv om brukerne av et slikt språk ikke nødvendigvis kan assosiere det med en spesiell religiøs organisasjon.

Videre skriver han at bruken av religiøse symboler kommer til å være kontroversielle fordi de ikke lenger kan knyttes til det etablerte samfunnet og de blir ikke tatt for gitt på vegne av befolkningen.

Beckford mener at religion har blitt individualisert og "deregulert". I forhold til at religion har blitt deregulert mener han at religion går utover kirken eller trossamfunnets rammer. Religion blir brukt til ulike formål både på innsiden og utsiden av den religiøse organisasjonen. (Beckford 1989; 171)

Han henviser til at religiøse symboler blir anvendt blant annet i forhold til humanitære organisasjoner, miljøbevegelser, menneskerettighets forkjempere osv. Fra et sosiologisk ståsted mener Beckford at det i dag er mer nyttig å snakke om religion som en kulturell reaksjon eller form, enn som en sosial institusjon.

Religion blir karakterisert som mer fleksibel og uforutsigbar enn tidligere. Etter at de store "religiøse monopolene" i Vesten har blitt svekket er religion blitt kilde for flere nye mål og bruksområder. Religion kan, i følge Beckford, også kombineres med nesten hvilke som helst sett av ideer eller verdier.

Han konkluderer med at dereguleringen av religion vil utfordre og skape problemer for en sosiologisk analyse av religion som man kan tolke ut ifra de sosiologiske klassikerne.

3.5 Zygmunt Bauman

Bauman har skrevet mye om temaet postmodernisme i blant annet *Flytende Modernitet* og *Postmodern Ethics*. Zygmunt Bauman er professor i sosiologi ved Universitetet i Leeds og er en av de fremste engelskspråklige sosiologer i dag.

Når det gjelder begrepet postmodernisme, skriver Bauman i innledning til *Flytende Modernitet* om det "å være flytende" som karakteriserer væsker og gasser. Man kan skille mellom flytende og faste stoffer, der de flytende stoffene preges av å være formløse, mens de faste stoffene bevarer sin form i tid og rom. Bauman bruker dette som en metafor på motsetningen mellom den gamle og den nye moderniteten. Til forskjell fra den gamle eller "faste" moderniteten er samfunnsutviklingen gått i retningen av en "flytende" modernitet.

Det har blitt brukt mange ulike begreper om den nye moderniteten, blant annet "senmodernitet", "postmodernisme", "den annen modernitet" osv. Bauman på sin side bruker begrepet "postmodernisme" og snakker om moderniseringen av moderniteten. Man kan se på dette som en reaksjon på det tradisjonelle samfunnet der de faste og urokkelige institusjonene har blitt svekket. Bauman skriver at moderniteten har blitt vendt innover, eller går inn i seg selv. Med dette mener han at det har skjedd en utviklingen der blant annet orden og system har mistet mye av sin tidligere autoritet.

En sentral tendens i forhold til postmodernismen er at tradisjoner, autoriteter og etablerte institusjoner i samfunnet i høyere grad enn tidligere er offer for skepsis og kritikk. Bauman legger vekt på at den tidligere frigjøringskampen, som handlet om menneskets kamp mot staten og individuell frihet, har skiftet fokus. I dag handler det om å sikre at staten og det offentlige ikke blir overkjørt i det globale byråkratiet og uniondannelser. Tidligere ville man forsvare den private selvstendigheten mot staten og det offentlige. Nå er bildet snudd på hodet og kampen ligger i å styrke det offentlige.

Den tidligere frigjøringskampen var gjerne rettet mot staten, de som styrer, de rike, de faste rammene osv. Da kommer vi til et annet hovedpoeng hos Bauman, nemlig at frigjøringskampen nesten ikke kan tenkes fordi motstanderene ikke lenger kan nås. Før var eierne og direktørene sterkt knyttet til sine gårder og fabrikker. Det var også et klart avhengighetsforhold mellom arbeiderne og eierne. Nå bor ikke direktøren lenger i samme land som bedriften, men styrer den ved hjelp av en laptop og mobiltelefon.

Samfunnsutviklingen innebærer også et skifte i form av at mennesket har fått større frihet og har flere muligheter enn tidligere. Man er ikke lenger like bundet til sted, arbeid osv. Han skriver om det flyende som en metafor til sosialt liv og sosiale relasjoner. Samfunnet som engang var preget av faste former er blitt oppløst. Det er ikke lenger fokus på samhold og tilhørighet, men på hva vi kan gjøre som enkeltmennesker.

Autoriteten som tidligere lå i tradisjoner og vedtatte sannheter er nå opp til hver enkelt å formulere.

Bauman legger vekt på individualisering som en nøkkel til å forstå dagens samfunn. Individualisme henger sammen med at vi lever i et forbrukersamfunn. I den vestlige konteksten har kapitalisme og markedsøkonomi blitt den ledende økonomiske ideologien. Bauman legger vekt på at individet er forbruker og konsument i høyere grad enn tidligere. Samfunnet er også svært preget av materialistiske holdninger. Vi må skaffe oss mer og mer ting til våre hjem, biler, hytter osv. Som forbruker og "shopper" må man også stille seg spørsmålet om hva som definerer meg som person. Hva karakteriserer meg best, hvilket teppe eller hvilken skjorte kan på best mulig måte si noe om hvem jeg er? Man har mange muligheter til å velge og kombinere, dette mener Bauman er noe av det sentrale i dagens samfunn. Som forbrukere er en av utfordringene å prioritere, man må velge noe framfor noe annet. Bauman ser på dette som forbrukerens vanskelige og irriterende situasjon i forhold til at noen muligheter ikke kan utforskes. (Bauman 2001; 77) Denne negative situasjonen skyldes overflod, og ikke mangelen på valg.

I forhold til dette sier Bauman videre at man i dag kan snakke om en voksende forbrukermentalitet. Denne mentaliteten handler ikke om å tilfredstille behov eller at man skal føle seg "adekvat" nok. I motsetning til et målbart dekkende behov, fokuseres det på begjæret hos den enkelte forbruker. Dette fenomenet mener Bauman er et selv-skapt og selv-drevet motiv som ikke trenger noen rettferdiggjørelse eller årsak. (Bauman 2001; 90) Begjæret forbinder også forbruket med noe man kan relatere til seg selv og man uttrykker seg selv gjennom sine eiendeler.

3.5.1 Bauman om religion og etikk

I forhold til Baumans forfatterskap så har han skrevet mer om samfunnskritikk og etikk enn om religion. I *Postmodern Ethics* (1993) er han positiv til det postmoderne som anerkjenner spontanitet, åpenhet, individualisme osv. Han mener at menneskets etiske forutsetninger og forhold til de nære ting vil åpne opp for engasjement og empati på en universell skala. Om det postmoderne er en kultur som hyller åpenhet og spontanitet så vil det medføre at individet blir mer etisk bevisst på for eksempel humanitære problemer, sosiale ulikheter osv. Han ser at det kan være muligheter i en slik kultur at individet ikke bare er opptatt av private og lokale relasjoner, men også engasjerer seg i fremmede kulturer og globale problemer.

I følge Bauman er mennesket i det postmoderne samfunnet opptatt av "å leve i øyeblikket" og ikke dvele for mye på ting som har skjedd i fortiden. Et annet sentralt element er at mennesket søker lykke og selvrealisering. Bauman mener at nyreligiøsitetens fokus på personlig og åndelig utvikling ikke har noe spesielt med religion å gjøre, men at dette er noe som ligger i tiden og er en reaksjon på den postmoderne kultur. Han mener med andre ord at vi ser trekk ved postmodernismens kjennetegn som religionen har tatt til seg. Det er heller ikke bare de nyreligiøse bevegelsene som er opptatt av dette, men også mange av de tradisjonelle trossamfunnene.

4 INTERVJUENE

4.1 Intervju med *Johan*

Johan er den av soldatene fra undersøkelsen som ble utsatt for den mest ekstreme opplevelsen i løpet av sitt opphold i Afghanistan. Under hans periode i landet ble basen der han tjenestegjorde bombet, og selv ble han skadet av eksplosjonen. Dette skal vi komme tilbake til litt senere.

Bakgrunnen til *Johan* er fra Nord-Norge, her var han også i førstegangstjeneste. Han forteller at han ikke hadde noen religiøs oppvekst eller tilhørte et religiøst miljø fra hjemstedet.

Johan tjenestegjorde i Kabul som ligger i Mehmud provinsen. I Afghanistan arbeidet han på en flyplass rett på utsiden av Kabul. Jobben bestod blant annet i koordinering og etterretning. I forhold til arbeidet sier han at man får veldig lite informasjon, man får beskjed om hva man skal gjøre, men ikke noe om hvorfor eller hva som er "planen" bak jobben, forklarer han. (her virket han litt ambivalent, som det var noe han ikke ville fortelle).

Når det gjelder forhåndsinformasjon, var han på et to ukers kurs på Rygge luftstasjon. Her fikk de info om kultur og religion, men det var svært generelt. Blant annet hvordan man skal forholde seg til lokalbefolkning og sivile. På spørsmålet om Forsvaret burde gitt de norske soldatene mer informasjon om religion og kultur i Afghanistan på forhånd, synes han at den informasjonen man fikk på kurset var tilstrekkelig. *Johan* legger vekt på at man lærer så mye underveis i oppholdet, om kulturen og lokalbefolkningen, som det er vanskelig å forberede seg på før man reiser.

På spørsmålet om hva som var førsteinntrykket av landet sier han:

"førsteintrykket av landet var veldig lik filmen Mad Max (...) når det gjelder kulturen så kan man ikke forberede seg på det, det må bare oppleves.."

Soldaten refererer her til en amerikansk film med Kevin Costner i hovedrollen. Filmen er preget av et ødelagt landskap, som han sammenligner med områdene i Afghanistan. Han var ikke overrasket over i hvor dårlig stand landet var, dette var han klar over på forhånd.

Han forteller videre at han var svært overrasket over kulturen, dette måtte oppleves og kunne ikke læres på forhånd. *"Det man blant annet ser i TV og media (undertrykking av kvinner, ødeleggelser osv.) er noe man vet om, men når man opplever det selv på nært hold er det spesielt"*.

Uten at jeg spør ham direkte legger han til at han er uenig i islamiseringen av Norge, og at media er med på å forsterke dette bildet.

Johan er sterkt imot Taliban og den fundamentalistiske delen av islam. Han ble overrasket over hvor hard og ekstrem denne siden av islam var. Under oppholdet var han innom et barnehjem i Kabul som gjorde et sterkt inntrykk. Her ble barna oppdratt som muslimer. Han ble overrasket over en så sterk sosialisering av barn i denne alderen.

Lokalbefolkningen hadde man et tett forhold til. De var i området og rundt den norske basen mye av tiden. Han synes de var svært vennlige og åpne i forhold til de norske soldatene. Det var lett å komme i kontakt med dem.

Av og til holdt de lokale afghanerne en basar der de solgte all slags ting. Afghanerne virket som om de var veldig glade for at nordmennene var i landet. De fikk solgt mange av varene sine på basaren og var overlykkelige over dette.

Videre forteller han at fattigdommen i Afghanistan gjorde et sterkt inntrykk. Ga man for eksempel en flaske vann til et av barna så var *"dagen deres redda"*. Han la vekt på at det å ha lokalbefolkningen rundt i området der basen ligger også er en risiko. *"Man kan jo ikke vite om noen av dem vil angripe vår camp, selv om man har strenge sikkerhetsregler (kroppsvisitering, hunder osv)."*, legger *Johan* til. Videre sier han at man kjenner på kroppen at det å være soldat er risikofylt, og at man aldri kan vite hva som kan skje.

Videre i intervjuet spør jeg ham om han hadde noen kontakt med feltpresten i den norske campen. Her forteller han blant annet at *"feltpresten var en kjernekar som det var veldig greit å snakke med"*. Det er på dette punktet i samtalen at *Johan* begynner å snakke om angrepet ved basen der han jobbet. Det var flere, i tillegg til han selv, som ble skadet under eksplosjonen.

Denne hendelsen førte til at *Johan* ikke kunne fortsette i den tjenesten han hadde blitt satt til å gjøre i Afghanistan. De fysiske og psykiske skadene han hadde blitt påført ble for store til at han kunne fungere som normalt på dette tidspunktet.

En slik dramatisk situasjon er et typisk tilfelle for hva man kan oppleve i en krig. *Johan* påpeker at man aldri kan vite hva man kan bli utsatt for og at risikoen for at fryktelige ting kan skje er der. Etter oppholdet ble han sterkt preget av den dramatiske hendelsen. Han fikk blant annet store psykologiske påkjenninger. Om han hørte noe som kunne ligne på et smell i ettertid ville han tenke tilbake på opplevelsen og nærmest "*søke dekning*".

Johan forteller at den gode kontakten han fikk med feltpresten var viktig for ham under oppholdet. Han beskriver feltpresten som en person som det både var lett å prate med og lett å komme i kontakt med. Etter at han ble skadet fikk han medisinsk hjelp av Forsvaret, han fikk også tilbud om psykologisk hjelp. *Johan* er allikevel kritisk til hvordan Forsvaret behandler norske Afghanistan veteraner som opplever traumer og psykologiske vanskeligheter i etterkant av tjenesten. Han påpeker at Forsvaret tar for lite ansvar for disse personene. Det tilbudet man får om hjelp etter tjenesten, mener han er for dårlig og for kort. Videre sier han at behovet for hjelp først kommer etter at det har gått litt tid, kanskje noen år, og da er ikke tilbudet der lenger.

For å finne en vei ut av de psykologiske problemene i etterkant av angrepet fikk *Johan* god hjelp av familie og venner. Han legger også vekt på at det hjalp å ha kontakt med andre norske Afghanistan veteraner som han hadde blitt kjent med under tjenesten.

Johan anser seg ikke selv som en spesielt religiøs person, men han sier at han "*tror det er noe mellom himmel og jord*". Han forteller videre at han ikke er noen aktiv kirkegjenger i det daglige. Han går allikevel til kirken ved spesielle høytider, som for eks i julen.

På spørsmålet om han tror på Gud svarer han nei, men han sier at han er døpt i statskirken og at regner seg selv som en "*hykler/kristen*".

Johan sier selv at han har forandret seg etter oppholdet i Afghanistan, opplevelsen gjorde at han kom hjem som en annen person.

Videre forteller han at han ikke har endret noe syn på sin egen religiøsitet eller mangel på religiøsitet etter oppholdet. Soldaten legger vekt på at han har forandret seg som menneske, men at det ikke har noe med religion å gjøre. Han er interessert i religion og har mange meninger om spesielt islam og den afghanske kulturen. Hans eget engasjement og interesse for religion, særlig islam, har blitt større etter oppholdet.

4.2 Intervju med *Elias*

Bakgrunnen til *Elias* er fra Østlandet. Her er han oppvokst og vært bosatt mesteparten av livet. I likhet med *Johan* har ikke *Elias* hatt en religiøs oppvekst eller vært med i et religiøst miljø. *Elias* legger allikevel vekt på at han og familien går i kirken for å markere spesielle høytider, og under overgangsritualer som dåp og konfirmasjon. Han sier at han regner seg selv som en "*kristen*", men han praktiserer ikke religionen i veldig høy grad, og han vil ikke kalle seg selv for en "*religiøs*" person.

Elias har jobbet i Forsvaret siden 2006, og han var i Afghanistan i en åtte måneders periode i 2009. Her tjenestegjorde han i et PRT i Meymaneh, der arbeidet blant annet bestod av 90 dager i felt. Før han reiste til Afghanistan fikk han og resten av kompaniet en kort briefing om religion og kultur. Dette var tilsvarende til kurset *Johan* også var med på før han reiste. Informasjon om religion og kultur i Afghanistan inngår i forberedelseskurset til de norske soldatene. I likhet med *Johan* mener *Elias* at den informasjonen han fikk om religion og kultur på forhånd var god nok.

Elias forteller at "*førsteinntrykket av kulturen var at det var veldig store forskjeller*". Når han sier "*forskjeller*", mener han først og fremst ulikhetene i forhold til Norge og norsk kultur. Han peker på fattigdommen og ødeleggelser som de største forskjellene, og at det er de "*ytre*" forholdene man først legger merke til.

Han sier videre at de norske soldatene i denne provinsen ikke har så mye kontakt med lokalbefolkningen som for eksempel *Johan* i Kabul. Befolkningen er mer spredt i Meymaneh, enn den for eks er i Kabul. "*Vi hadde allikevel noe kontakt med dem*", legger han til.

Elias forteller videre at "*ikke alle afghanerne var like religiøse, og alle ber ikke like mye. Levemåten er allikevel religiøs, og den styrer hverdagen deres*".

Han var der under den religiøse feiringen "*Idd*". "*Det var da jeg ble mest oppmerksom på deres religion*", sier han. I tillegg til *Idd* feiringen, hørte man daglig når bønner kom fra moskeene.

Han så på afghanerne som svært annerledes og fremmede. Dette gjaldt spesielt væremåten til afghanerne og hvordan de ser på tilværelsen. I forhold til religion mente han at det var store

forskjeller når det gjaldt livsverdier. Han sier at *"det er vanskelig å se hva som driver dem videre i hverdagen"*.

Elias sier videre at han er mer skeptisk til islam som religion etter oppholdet. Dette gjelder deres syn på tilværelsen, som han synes er veldig negativt.

Han ser at det er likheter mellom islam og kristendom, grunnverdiene er blant annet veldig like.

Elias trekker et klart skille mellom afghanere og Taliban. *"Taliban er fienden i konflikten"*, legger han til.

Han synes ikke det er mye som minner om religion over Taliban, dette mener han er kjeltringer. *"De er kriminelle, de driver blant annet med opiumsproduksjon osv. Flere fra Taliban som vi tok til fange var dopet"*, legger han også til.

Elias forteller videre at han hadde mye kontakt med feltpresten, og han synes presten gjorde en god jobb. *"Feltpresten vår var grei å snakke med, og det var veldig positivt å ha han tilgjengelig"*, legger han til. De hadde samlinger med feltpresten ca en gang i uka. Han pleide å lage vafler, og av til var det gudstjeneste. Dette mente han var veldig bra for samholdet i den norske leiren.

Elias sier videre at han av og til snakket med andre soldater om hva som ga mening ved oppholdet deres i Afghanistan. Her snakket de ikke mye om religiøse eller moralske spørsmål, men mer om arbeidet de gjorde som soldater.

På spørsmålet om hva han synes var meningsfullt ved å tjenestegjøre i Afghanistan, sier han følgende, *"det at man gjorde noen gode ting som kunne bidra i det store fellesskapet ga mening"*. Videre legger han til at *"det politiske aspektet var ikke så nøye"*.

Elias lager her et poeng ved å si at han ikke vil prøve å rettferdiggjøre krigen eller norske soldaters deltakelse i Afghanistan. Han sier at han ikke er så opptatt av *"det politiske"*, men at det er soldatenes arbeid for fred og en bedre hverdag for menneskene som bor i landet som er viktig. I motsetning til for eks *Johan* er *Elias* fremdeles tilknyttet Forsvaret. *Johan* kunne enklere kritisere sider ved Forsvaret som han ikke var fornøyd med. Som en representant for Forsvaret må *Elias* være litt mer "forsiktig" i sine uttalelser, enn det for eks *Johan* kan være. Som intervjuer hadde jeg også følelsen av at *Elias* var mindre frigjort i sine svar. Han brukte for eks mye lenger tid til å tenke over enkelte spørsmål og ga ofte kortere svar enn *Johan*.

Som tidligere nevnt sier *Elias* at han ser på seg selv som kristen, og at han har en kristen tro. Han sier derimot at han ikke vil kalle seg spesielt religiøs. *Elias* sier videre at han har endret troen sin i den grad at han ser på seg selv som mer kristen nå enn det han gjorde før oppholdet. Han legger blant annet vekt på at han setter mer pris på *”vestlige verdier”* enn det han gjorde tidligere. Etter tjenesten i Afghanistan har *Elias* forsterket sin egen tro. Men han legger videre til at *”jeg har ikke endret noe på for eksempel levesettet”*.

4.3 Intervju med *Eva*

Eva tjenestegjorde i likhet med *Johan* i Kabul. Her arbeidet hun i en åtte måneders periode i 2007. Bakgrunnen til *Eva* er fra Vestlandet, hvor hun har bodd og gått på skole hele livet før hun ble med i Forsvaret. I likhet med *Johan* og *Elias* har heller ikke hun vært aktiv i et religiøst miljø under oppveksten. *Eva* sier at hun ikke ser på seg selv som verken kristen eller religiøs, men etter oppholdet i Afghanistan har *”jeg fått mer forståelse for religion”*.

I Kabul arbeidet *Eva* på en flybase med blant annet koordinering av mat og klær til mannskapet. Hun forteller at det var mye fokus på prosjektet *”Leave Nation”* under hennes periode i Afghanistan. En sentral del av dette prosjektet er å bygge opp den afghanske hæren slik at staten har et eget forsvar når de internasjonale styrkene trekker seg ut. I form av *”Leave Nation”* hadde *Eva* mye kontakt med lokalbefolkningen.

Eva sier videre om førsteinntrykket hennes av Kabul, *”jeg ble ikke overrasket over hvor ødelagt landet var, her har det vært krig i flere år”*. I forhold til kulturen i Afghanistan sier hun at hun både følte en avstand og en nærhet. Her sier hun, *”jeg følte meg velkommen av afghanerne. Selv om afghanerne er annerledes, er de også mennesker som fortjener et stabilt land”*. Ved den militære basen der hun jobbet arrangerte de av og til, i samarbeid med lokalbefolkningen, *”Afghansk aften”*. Ved disse samlingene spiste man afghansk mat og lokalbefolkningen hadde også et lite marked.

Eva forteller videre at hun reagerte negativt ved enkelte deler av kulturen. Dette gjaldt spesielt undertykningen av kvinner. Som et eksempel forteller hun at *”kvinnene satt i bagasjerommet i bilene fordi de ikke kunne sitte foran ved siden av mannen”*. *Eva* sier at hun hilste på mange av de afghanske kvinnene og mennene. De fleste hilste tilbake på henne, men det var flere

menn som ikke gjorde det. Hun forteller også at hun prøvde å ta bilder sammen med noen av mennene, men det ville de ikke være med på.

Eva sier at hun ikke hadde noen spesielle formeninger om islam som religion før oppholdet, bortsett fra ekstreme grupper som hun har sett i media. Når det gjelder grupper som Taliban sier hun at *"disse menneskene tolker Koranen på en spesiell måte"*. Videre sier hun at *"dette er ekstreme grupper, men man har også ekstreme grupper innenfor kristendommen"*.

Eva forteller at hun har blitt mer interessert i religion etter oppholdet i Afghanistan, og dette gjelder *"kunnskap om religion"*, som hun sier. Her er hun oppatt av at mange mennesker misforstår blant annet islam og at *"alt ved islam ikke er like ille"*.

Eva forteller videre at hun ikke hadde noen kontakt med en feltprest under perioden i Kabul. Når jeg spør henne om dette virker hun også usikker på hva jeg mener med "en feltprest". Det er mulig at det ikke var utplassert en feltprest på stedet der *Eva* arbeidet, i alle fall har hun ikke blitt oppmerksom på dette. I motsetning til *Johan* og *Elias* hadde hun altså ikke noe forhold til feltpresten.

På spørsmålet om hva som var meningsfullt med å tjenestegjøre i Afghanistan legger hun vekt på mange av de samme tingene som *Elias*. Hun sier her at *"det arbeidet vi gjorde ga mening, og man hjelper til på best mulig måte"*. Hun ser på selve "hjelp aspektet" ved tjenesten som svært viktig, og at man utgjør en forskjell ved å skape mer trygghet for afghanerne. Det er også interessant å se at *Eva* etter tjenesten har blitt mer interessert for religion. Hun sier tidlig i intervjuet at erfaringen fra Afghanistan har ført til at hun har fått mer forståelse for religion. Dette gjelder spesielt i forhold til islam og den fremmedfrykten hun selv hadde til religionen. Hun sier nå at *"alt ved islam er ikke like ille"*, men hun påpeker likevel at den fundamentalistiske delen er skremmende. Erfaringene fra Afghanistan har også ført til at *Eva* selv reflekterer mer over spørsmål knyttet til religion, sier hun. Hun legger til at *"jeg diskuterer oftere religion med andre mennesker"*.

4.4 Intervju med *Dag*

Dag er en av to feltprester som ble intervjuet i forbindelse med denne undersøkelsen. Han har arbeidet som feltprest under en periode i Afghanistan og er i dag fremdeles tilknyttet Forsvaret.

Som feltprest er *Dag* med på å utforme forberedelseskurset til de norske soldatene som skal delta i Afghanistan. Informasjon om religion og etikk er en del av dette kurset. *Dag* sier her at *”religion er en underordnet del av forberedelsene for soldatene. Man har noe undervisning om religion, men mesteparten handler om kultur og samfunn”*. Han legger videre til at informasjon om religion er viktig, og at *”religion er en del av samfunnsstrukturen som man må ha noe kunnskap om for å få et forhold til lokalbefolkningen”*.

Dag peker på at Afghanistan er et tradisjonelt og konservativt samfunn. Under hans periode i landet var de norske styrkene spesielt oppmerksom på religiøse høytider, som for eks Idd feiringen og fasten. *”Her var det viktig og ta hensyn”*, legger han til.

I forhold til forberedelsene til soldatene, legger *Dag* vekt på tre elementer som det er viktig å ha informere om. Først og fremst er det kunnskap om at religion både kan ha et konfliktpotensial og en integrerende funksjon (1). Videre er det viktig å ha gode holdninger til den fremmede kulturen. Humanistiske relasjoner som respekt og åpenhet er sentralt. Man må også være bevisst på at samfunnet er annerledes (2). Et siste punkt er at soldatene er oppmerksomme på moralske dilemmaer i forhold til for eks kvinnesyn og fattigdom i kulturen. *”Dette er problematisk fra vårt verdiståsted”*, legger han til. (3)

I samtaler med afghanerne sier *Dag* at de ikke var så opptatt av om man hadde mye kunnskap om islam. *”De var mer interessert i hva man visste om sin egen religion”*, legger han til. Hjemme i Norge mener han at media profilerer sterkt den radikale siden av islam. *”I Afghanistan ser man mangfoldet”*, sier han. *”Det er selvsagt radikale muslimske grupper som for eks Taliban, men disse representerer ikke flertallet av muslimer”*, legger han til.

Som feltprest har *Dag* mye kontakt med soldatene. Feltpresten er med soldatene blant annet på oppdrag og på vaktposter. *”Her har man mye tid til å prate med dem”*, sier han. For *Dag* er det viktig at feltpresten skal være tilgjengelig for soldatene.

I *Dag* sine samtaler med flere av de norske soldatene har religion ofte vært et tema. Han sier at soldatene snakker om religion og flere av dem sier at de er blitt mer nysgjerrig eller bevisst på religion. *"Soldatene er mest opptatt av spørsmål knyttet til mening og meningskriser, og spørsmål knyttet til eksistens"*, legger han til. Videre sier han at *"mange av soldatene er svært unge, rundt 20 år, og det at man for eksempel er svært langt hjemmefra spiller også inn i mentaliteten"*. Mange av samtalene han har hatt med soldatene har ofte vært mens han har sittet sammen med dem på vaktposter. Han sier at det er flere soldater som trenger å snakke ut om erfaringer de har fra felten. *"Dette gjelder spesielt i situasjoner der soldater har blitt skadet eller opplevd noe forferdelig i tjenesten. I slike tilfeller må man ofte ta i bruk krisehåndtering og sjelesorg"*, legger han til.

Dag sier videre at *"egen religion ofte blir aktualisert i møtet med en fremmed religion"*. Her sikter han til at mennesker begynner å reflektere over sitt eget forhold til religion i møtet med en annen religion.

4.5 Intervju med *Hans*

Hans har i likhet med *Dag* jobbet som feltprest i Forsvaret. I motsetning til de andre intervjuobjektene i denne undersøkelsen, var *Hans* utplassert i Kosovo. I og med at han har arbeidet som feltprest har jeg ikke lagt for mye vekt på at han ikke har jobbet i Afghanistan. Det viktigste var å høre om feltprestens forhold til soldatene, og om han snakket noe med om religion.

Hans peker på flere av de samme faktorene som *Dag* gjør i forhold til sine samtaler med soldater som tjenestegjør i utlandet. Først og fremst handler dette om at mange av soldatene er svært unge, og at man er i et fremmed land langt borte fra egen familie. Dette, i tillegg til at man er i en krigssituasjon, skaper behov for at soldatene kan trenge noen å snakke med, sier han videre. *Hans* sier at han som feltprest har snakket med mange soldater som begynner å reflektere over religiøse spørsmål. *"Noen begynner å tenke over mange av livets store spørsmål"*, sier han. Dette kan for eksempel være meningen med livet, om det finnes en Gud og hva som skjer når man dør.

Som feltprest har *Hans* ansvar for å holde gudstjenester i troppen der han er utplassert. *"I forhold til gudstjenestene må man ofte være ganske kreativ i forhold til hvor troppen til en*

hver tid befinner seg”, forklarer han. Ofte har det hendt at man samles på en bakketopp, ved en fjellside, eller i et skur. *”Det er ikke alltid så nøye hvor vi er, men det viktigste er at troppen er samlet”*, legger han til.

5 Analyse

I denne oppgaven har vi sett på to hovedtemaer i forhold til de norske soldatenes opphold i Afghanistan. For det første har vi stilt spørsmålet om hvordan soldatene opplevde kulturen og hvilke formeninger de har om religionen, både før og etter tjenesten.

For det andre har vi stilt spørsmålet om soldatene har forandret synet på sine egne religionsrelasjoner. Her har vi konsentrert oss om endringer i personlig tro og hva som har gitt mening med oppholdet.

Jeg har satt opp de ulike temaene for analysen i den kronologien som styrer intervjuguiden.

Ved å starte med det jeg kaller den eksterne religionsrelasjonen får vi et overblikk over hvordan soldatene oppfattet kulturen og religionen.

I neste kategori, den interne religionsrelasjonen, ser vi på hva respondentene har av egne religiøse holdninger og om de har endret noe. Her ser vi for eksempel også på om man er blitt mer bevisst på egen identitet.

Videre i analysen skal vi prøve å sammenkoble noen av temaene for å se om det er noen bestemte holdninger som går igjen blant soldatene.

Er det for eksempel en sammenheng mellom dem som er blitt mer positiv til islam og de som er blitt mer bevisst på egen identitet? Finnes det en sammenheng mellom dem som tar avstand fra den afghanske kulturen og de som ikke er kristne?

Til slutt vil jeg gjøre noen konklusjoner ut i fra analysen og det empiriske materialet.

5.1 Temaene

I analysen har jeg valgt å se på følgende temaer:

Ekstern religionsrelasjon:

- Kulturmøtet (egen oppfatning, overraskelser..)
- Avstand eller nærhet til kulturen
- Islam (egen oppfatning..)
- Holdninger til islam, før og etter oppholdet
- Skiller man mellom ulike grupper av islam

Intern religionsrelasjon:

- Personlig kristen/religiøs (endringer, før og etter oppholdet)
- Samtaler med feltpresten
- Mening
- Motivasjon

5.2 Ekstern religionsrelasjon

I forhold til hvordan soldatene oppfattet kulturen, er det en generell oppfatning blant soldatene at de ble overrasket over den afghanske kulturen. Flere av soldatene sier at de ikke var overrasket over i hvor dårlig stand landet var. Det som var svært annerledes var hvordan kulturen fungerte.

Johan fra undersøkelsen sier følgende i forhold til kulturmøtet:

”førsteintrykket av landet var veldig lik filmen Mad Max (...) når det gjelder kulturen så kan man ikke forbrede seg på det, det må bare oppleves..”

Soldaten refererer i første omgang her til en amerikansk film med Kevin Costner i hovedrollen. Filmen er preget av et øde landskap, noe soldaten sammenligner med områdene i Afghanistan.

Soldatene vet at de ankommer et land som er svært svekket. Etter ca 30 år med kriger og konflikter har infrastrukturen blitt ødelagt. Vi har tidligere vært inne på at Afghanistan er verdens femte fattigste land.

Soldatene møter et krigsherjet land som er milevis unna Norge og norske forhold. Under soldatenes forberedelser får man, i regi av Forsvaret, et kurs om blant annet afghanernes samfunn og kultur. Dette kurset er et ledd i forberedelsestiden til soldatene.

En av de norske feltprestene *Dag*, forteller at informasjon om religion er en underordnet del av soldatenes forberedelser. Man legger mest vekt på den samfunnsmessige og kulturelle delen. Religion er en del av kulturen og dette blir også tatt høyde for under forberedelsene. På en annen side påpeker en av soldatene at man fikk veldig lite informasjon om religion på forhånd.

De norske soldatene møter den afghanske kulturen med utgangspunkt i sin egen norske identitet. Motsatt ser afghanerne på de norske soldatene ut i fra sitt eget perspektiv. Det som de fleste soldatene er mest opptatt av i forhold til hva som er annerledes i den afghanske kulturen er blant annet kvinnesyn, religiøs praksis og levesett.

5.2.1 Holdninger til religionen

Jeg stilte soldatene spørsmålet om hvordan de oppfattet islam. Her var jeg interessert i hva man mente om religionen før man dro ned og om dette var noe man enten fikk bekreftet eller ikke.

Det var en ganske generell oppfatning blant soldatene at man hadde en del, eller i hvert fall noen fordommer mot islam før man reiste.

Johan legger vekt på hvordan media skaper et bilde av islam som forsterker de eventuelle fordommene man har. Media har en tendens til å trekke fram de ekstreme tilfellene.

En av de norske feltprestene *Dag*, som ble intervjuet i forbindelse med dette prosjektet sier at:

”.. media har en tendens til å profilere den radikale siden av islam.”

I Afghanistan møter soldatene både radikale og mindre radikale muslimer. Ut i fra de intervjuene jeg har gjort med de norske soldatene, sitter jeg igjen med en følelse av at det er mye kunnskaper om religion blant soldatene.

Alle intervjuobjektene skiller skarpt mellom ekstremistene i for eksempel Taliban bevegelsen, og andre muslimer. Man legger også til at Taliban er selve fienden i konflikten og det er dem man kjemper mot.

Hvis vi ser litt på den radikale siden av islam først, så er det uten tvil her soldatene reagerer på de religiøse holdningene. Flere av soldatene ble også overrasket over hvor ekstrem denne gruppen av religiøse er.

Elias er også opptatt av at det ikke er mye som kan minne om religion når det kommer til for eksempel Taliban. Han legger til videre at:

”..disse menneskene er kriminelle og flere av dem vi tok til fange var dopet.”

Som tidligere nevnt reagerer også soldatene på andre trekk ved det muslimske samfunnet som ikke går overens med våre vestlige verdier. Det som klart flest reagerer sterkest på er kvinnesynet i den afghanske kulturen.

Man måtte ta sterke hensyn overfor de muslimske kvinnene. De måtte ikke kontaktes, hilses på eller kroppsvisiteres. Kvinnenes rettigheter i det afghanske samfunnet er svært få. Under Taliban regimet var for eksempel steining av kvinner ikke uvanlig.

Johan går så langt og sier at:

”..hundene i Afghanistan er mer verdt enn kvinnene.”

Ettersom det store flertallet av de norske styrkene i Afghanistan er menn, var jeg heldig som kom i kontakt med en norsk kvinne som hadde tjenestegjort.

Eva tok i likhet med de andre informantene sterk avstand fra kvinnesynet i det afghanske samfunnet. Som et eksempel forteller hun at kvinnene som regel satt i bagasjerommet eller helt bakerst i bilene, fordi det var nedverdiggende for mannen som kjørte bilen å ha en kvinne sittende ved siden av ham.

Eva forteller videre at hun hilste på mange av de afghanske kvinnene og mennene. De fleste hilste tilbake på henne, men det var flere menn som ikke gjorde det. Soldaten forteller også at hun prøvde å ta bilder sammen med noen av mennene, men det gikk de ikke med på.

Soldaten legger vekt på at hun er blitt mer interessert i religion etter oppholdet i Afghanistan. Hun har for eksempel blitt mer åpen for at muslimske kvinner bærer religiøse klesplagg som hijab osv.

Når det gjelder forholdet til islam forteller *Eva* at hun ikke hadde noen spesielle formeninger om islam som religion før hun reiste til Afghanistan. Bortsett fra det man ser i mediene av spesielt radikale islamske grupper, hadde hun ikke noe særlig forhold til religionen.

Etter oppholdet sier hun i forhold til sosiale sammenhenger:

”..om det blir en diskusjon om religion er jeg den som skriker høyest.”

Eva legger vekt på at det er viktig med kunnskap om islam. Hun sier også at hun ofte blir irritert av å diskutere religion med folk som ”ikke har peiling på det de snakker om”.

I dette tilfellet har soldaten blitt mer tolerant overfor deler av den islamske religionen. Hun legger vekt på at det er holdninger ”både, og..”. Det er sider av religionen og kulturen hun reagerer på, som for eksempel undertykking av kvinner, men hun understreker at ”alt ved islam ikke er like ille”.

Ut i fra mitt intervju materialet kan man se at det er en klar *holdningsendring* i forhold til islam. Soldatene skiller mellom radikale og mindre radikale muslimske grupper.

Ekstremistene og Taliban bevegelsen er dem man tar klart avstand fra. Soldatene kaller dem kjeltringer og kriminelle. Dette at for eksempel Taliban legitimerer krigføringen sin gjennom religionen synes soldatene er skremmende.

Eva legger vekt på at Taliban tolker Koranen på en spesiell måte. Videre sier soldaten at man har ekstreme grupper av religiøse i andre religioner også. Innenfor kristendommen har man også bevegelser som tolker Bibelen på andre og mer radikale måter enn for eksempel Den Norske Kirke.

Ut i fra det empiriske materialet ser man at holdningene og motstanden soldatene har i forhold til Taliban blir bekreftet etter oppholdet i Afghanistan.

Det er ikke kun Taliban bevegelsen soldatene reagerer på, det er også andre deler av kulturen. Vi har tidligere nevnt kvinnesynet. Noen av soldatene peker også på den strenge muslimske barneoppdragelsen.

I Afghanistan blir soldatene oppmerksomme på religion i større grad enn det man gjør hjemme i Norge. Man blir vitne til at folk går med religiøse plagg, mennesker som ber, bønnerop osv. Noen av soldatene forteller også at de var tilstede under religiøse høytider som for eksempel Idd- feiringen.

En av de norske feltprestene *Dag*, legger til at:

"..egen religion blir ofte aktualisert i møtet med en annen religion."

Det at man blir mer oppmerksom på en annen religion, vil med disse ordene til feltpresten si at man selv blir mer bevisst på det religiøse.

Jeg har merket meg at holdningene og interessen for religion er blitt større hos de aller fleste intervjuobjektene. Dette vil ikke si at man er blitt mer personlig kristen eller religiøs, men at man gjør seg opp meninger om religion.

Soldatene skiller som nevnt mellom ekstreme og mindre ekstreme grupper av islam. Man reagerer også på radikale sider av kulturen som ikke går overens med våre egne verdier, blant annet kvinnesyn og religiøs sosialisering.

Elias som tjenestegjorde i Meymaneh sier at førsteinntrykket av kulturen var at det var veldig store forskjeller. Dette gjaldt spesielt væremåten til afghanerne og hvordan de ser på tilværelsen.

I forhold til religion sier den samme soldaten at det var store forskjeller når det gjelder livsverdier. Videre legger han til:

"..det er vanskelig å se hva som driver dem videre i hverdagen."

Soldaten peker her på at det både er religiøse og kulturelle forskjeller mellom den norske og den afghanske konteksten. På en annen side legger han til at grunnverdiene i kristendom og islam er veldig like. Det er også noen felles verdier som ligger til grunn her.

Som norsk soldat tolker man afghanerne og den afghanske kulturen ut i fra egen kontekst. På samme måte blir de norske soldatene tolket fra afghanernes ståsted. Soldatenes uniform med norsk flagg, militære merker osv, spiller også inn i dette møtet.

Flere av soldatene sier at de har blitt mer åpne mot islam etter oppholdet. Man kan så stille spørsmålet om dette gjør at man blir mer bevisst på sin egen identitet?

I forhold til dette spørsmålet kan jeg i hvert fall trekke ut fra det empiriske materialet at soldatene har blitt mer bevisst på religion. Dette gjelder interesse for islam og en interesse for religionens funksjoner i det afghanske samfunnet. Flere av soldatene sier også at de har gjort seg sterkere meninger om for eksempel islam.

5.3 Intern religionsrelasjon

I spørsmålet om man blir mer bevisst på sin egen identitet etter oppholdet i Afghanistan, vil jeg i de fleste tilfellene si at man gjør det.

Soldatene befinner seg i en spesiell situasjon i Afghanistan ved at de både er i en konflikt og i et kulturmøte. På den ene siden blir man svært oppmerksom på afghanernes kultur og religion, mens man på den andre siden står i fare for å bli skadet eller i verste fall drept.

I dette spørsmålet skiller *Johan* seg ut fra de andre intervjuobjektene. Etter oppholdet i Afghanistan forteller han:

”..jeg dro ned der som en person og kom hjem som en annen.”

I dette tilfellet hadde soldaten opplevd en forferdelig situasjon som blant annet innebar en bombeeksplosjon. Han forteller om kaoset rundt episoden og hvor vanskelig det har vært i ettertid.

Johan sier på spørsmålet om personlig tro, at han ikke er spesielt religiøs. Respondenten utelukker allikevel ikke at det er *noe* mellom himmel og jord. Videre sier soldaten at han er døpt og er medlem av statskirken. Til felles med mange andre nordmenn går han også i kirken ved spesielle høytider, som for eksempel julaften.

Johan sier selv at han har forandret seg etter oppholdet i Afghanistan, opplevelsen gjorde at han kom hjem som en annen person.

Videre forteller han at han ikke har endret noe syn på sin egen religiøsitet eller mangel på religiøsitet etter oppholdet. Soldaten legger vekt på at han har forandret seg som menneske, men at det ikke har noe med religion å gjøre.

Johan er interessert i religion og har mange meninger om spesielt islam og den afghanske kulturen. Hans eget engasjement og interesse for religion, særlig islam, har blitt større etter oppholdet.

Det at man kan bli utsatt for slike situasjoner vil alltid være en risiko for soldatene. Man kan være på feil sted til feil tid osv, men fare situasjonen vil være der.

Feltprestene som er med soldatene på oppdrag, som sitter sammen med dem på vaktposter, har mye tid til å snakke med soldatene. En av feltprestene *Dag*, forteller at mange av soldatene snakker om religion og spørsmål knyttet til mening/meningskriser og eksistensielle spørsmål.

Johan i eksempelet ovenfor forteller også at han var i tjeneste i perioden da en av de norske soldatene ble drept. Han sier at det blant annet gjorde et sterkt inntrykk å se kisten av soldaten som ble brakt til flyet og videre tilbake til Norge.

Jeg tror det er to viktige faktorer som spiller inn i forhold til soldatenes religionsrelasjoner. For det første er de i en konflikt som medbringer stor fare og som kan føre til tragiske utfall som vi har sett ovenfor. For det andre er de i et kulturmøte som gjør soldatene oppmerksomme på religion. Som feltpresten *Dag* sier, blir ofte egen religion aktualisert i møtet med en annen religion.

I spørsmålet om personlige religionsrelasjoner er det kun *Elias* som anser seg selv som kristen. Han sier videre at han ikke ser på seg selv som spesielt religiøs, men at han regner seg som kristen likevel. Han sier videre:

”..jeg har nok blitt noe mer kristen etter oppholdet, men jeg har ikke endret noe på levestilletten.”

I forhold til egen identitet sier han at han ikke er blitt noe mer bevisst på seg selv som for eksempel nordmann. Det går mer på at han setter mer pris på det vestlige systemet etter oppholdet.

I spørsmålet om hva som ga mening med oppholdet legger soldaten her vekt på det arbeidet man gjorde under tjenesten. Han sier at soldatene ofte snakket sammen om disse tingene, men det gikk ikke så mye på det eksistensielle, mer på hva som hadde vært et godt oppdrag, en bra jobb osv. Videre legger han til at oppholdet gir mening i form av det arbeidet han som norsk soldat bidrar med. Det at man gjør noen gode ting som kan bidra i det arbeidet som blir gjort i Afghanistan gir mening.

Eva påpeker også viktigheten av det arbeidet man gjør som soldat i Afghanistan. En del av soldatens arbeid i dette tilfellet bestod blant annet i å koordinere mat, klær og lignende til resten av troppen. Det man hadde som mye av eller til overs, ga man til lokalbefolkningen. Soldaten forteller også at de lokale inviterte dem på ”afghansk aften” der man blant annet fikk servert afghansk mat.

5.4 Endringer av mening og motivasjon

I en bok om norsk offisersmoral i Kosovo skriver Bård Mæland at holdninger og motivasjon blant norske fredssoldater har gjennomgått en endring de senere årene.

Her trekker han på en studie av Martin Hjelmervik Ness som blant annet sier at materialistiske og opplevelsens motiver er blitt mer viktige for soldatene som velger å dra på tjeneste i utlandet. I motsetning til dette er idealistiske motiver blitt mindre viktige for soldatene.

Når det gjelder norske offiserer legger Mæland vekt på en *motivasjonsmessig tvetydighet*. Norske offiserer blir omtalt som jordnære, sindige og praktiske på den ene siden. På den andre siden er de viktigste motivasjonsfaktorene blant annet kameratskap, en rimelig bra lønn og action. (Mæland 2004: 266)

En annen undersøkelse fra Italia viser at det er forskjeller i motivasjoner blant soldatene som reiser utenlands. Her deler man inn i tre grupper som kjennetegner motivasjoner og engasjement:

- 1 Paleomoderne: (nasjonalt engasjement, humanisme, lite materialistisk)
- 2 Moderne: (et instrumentelt og utilitaristisk engasjement. Selvorientert og materialistisk.)
- 3 Postmoderne: (opplevelses og erfaringsbasert.)

I undersøkelsen fra Italia fant man at soldatene fordelte seg på alle kategoriene. Dette er en ganske generell typologi, men den gir et bilde av ulike motivasjoner og holdninger. Den moderne kategorien legger mest vekt på egoistiske motivasjoner som karriere, penger og action. Den postmoderne kategorien fokuserer på den enkeltes personlige erfaring og ytre motivasjonsfaktorer, mens den paleomoderne kategorien legger vekt på soldatens ideologiske motivasjoner.

Resultatene fordeler seg slik: (prosentvis)

Paleomoderne:	15 (A) 14 (S)
Moderne	40 (A) 33 (S)
Postmoderne	46 (A) 53 (S)

Undersøkelsen er tatt fra de italienske styrkene som deltok i Albania (A) og Somalia (S), begge humanitære operasjoner. Man ser at det er prosentvis høyest oppslutning om den postmoderne kategorien. Det er også forskjeller blant ”vernepliktige” og ”profesjonelle”. Man ser for eksempel at flere vernepliktige er postmoderne enn de profesjonelle. (Mæland 2004: 272)

Hva soldatene har av motivasjoner og holdninger får også en betydning for hva soldatene ser på som en meningsfull tjeneste. I min undersøkelse spør jeg soldatene hva som ga mening med oppholdet. Her fant jeg i likhet med den italienske undersøkelsen, både materialistiske og idealistiske motivasjoner. Det som er en gjennomgående holdning blant mine respondenter er at tjenesten de utfører i Afghanistan er meningsfull.

Samtlige av soldatene jeg har snakket med legger vekt på at den afghanske befolkningen trenger hjelp med å bygge opp landet. Spørsmålet blir så om oppgaven er for stor til at det kan gi noen mening i det arbeidet norske og utenlandske soldater utfører? Om man ser på oppgaven som for stor kan det bli lett å tenke at det arbeidet man gjør er meningsløst, den jobben vi gjør kommer ikke til å ha noe å si i det lange løp for krigen vil fortsette osv. Soldatene jeg intervjuet bærer ikke noe preg av en slik negativ tankegang. Tvert i mot ser man arbeidet i Afghanistan som svært viktig.

Elias som tjenestegjorde i Meymaneh sier:

”Det arbeidet man gjør i Afghanistan blir viktig i og med at de små tingene man gjør bidrar i den store sammenhengen”

I likhet med undersøkelsene om motivasjoner og holdninger som er diskutert hos Mæland, er det også flere faktorer som er viktige blant mine respondenter. Det er både materialistiske og ideologiske motivasjoner hos soldatene.

Som tidligere nevnt legger alle soldatene vekt på at hjelpearbeidet i Afghanistan er viktig og meningsfullt. En del av jobben i hjelpearbeidet er nettopp å fremme de humanistiske verdiene. Disse verdiene blir en form for ”plausibilitetsstrukturer” i den grad at de generer mening. Vi har også vært inne på at man skaper mening gjennom fellesskap. De humanistiske verdiene er noe som er felles for alle de norske soldatene.

Flere av soldatene peker også på hvor viktig arbeidserfaringen fra tjenesten i Afghanistan er. Man får en rimelig bra lønn i tillegg til erfaring fra et utenlandsopphold. Om man satser på en videre karriere i Forsvaret kommer dette svært godt med.

5.5 Et flytende eller sammensatt meningssystem?

Vi har i teori- delen vært inne på Baumans analyse av ”den flytende moderniteten”. Her legger han vekt på den økende formen av individualisering som preger dagens samfunn. Beckford viser til at religion og etablerte sannheter blir mindre tatt for gitt av enkeltmennesker i dag, og man har en økende skepsis til autoriteter. Tidligere kom soldatene fra landsbygda der de hadde et mer sammensatt meningssystem enn det soldatene fra denne undersøkelsen har. *Elias* er den eneste av informantene som bærer preg av å ha et sammenhengende meningssystem.

Berger peker på viktigheten av å ha et sammenhengende meningssystem som beskyttelse mot krisesituasjoner. Da er man bedre rustet til å takle en slik situasjon, mener han (Berger 1993; 28). Berger legger vekt på at religion, gjennom historien, er det mest virkningsfulle verktøyet for legitimering. I min undersøkelse ser vi at det *Johan*, *Eva* og *Elias* legger mest vekt på som en legitimerende faktor er ”å hjelpe til” og ”at man er med på å bidra”.

Soldatene er alle opptatt av hjelpeaspektet ved tjenesten i Afghanistan. I form av at de er med på å hjelpe lokalbefolkningen og bidrar til at afghanere skal få en tryggere hverdag, ser soldatene på tjenesten som meningsfull.

Eva sier blant annet at ”*det arbeidet vi gjorde ga mening, og man hjelper til på best mulig måte*”. Vi kan se antydninger til en ”Religion of Humanity” som er beskrevet i Woodhead og Heelas, der toleranse og frihet er nøkkelerverdier (Woodhead og Heelas 2000; 70). Soldatene legger vekt på det menneskelige aspektet ved tjenesten, men er det nok som en legitimerende faktor om man opplever en krisesituasjon?

Soldatene i denne undersøkelsen passer bedre inn i Baumans ”flytende modernitet”, enn i Bergers ”sacred canopy”. Vi ser at soldatene viser mer interesse for religion etter oppholdet. Feltpresten *Hans* forteller at han har hatt samtaler med soldater om religion, og han sier at ”*noen begynner å tenke over mange av livets store spørsmål*”. Soldatene begynner å tenke over religiøse spørsmål, men de har ikke et sammenhengende meningssystem. Om vi går ut fra Bergers teori om ”sacred canopy” ville man tidligere vært bedre rustet til å takle en krisesituasjon, siden flere mennesker hadde et sammenhengende meningssystem.

I forhold til informantene er det *Johan* som ble utsatt for den mest traumatiske opplevelsen i Afghanistan. Han sier at han i ettertid har fått problemer med å komme seg videre etter den forferdelige hendelsen. Om *Johan* hadde hatt et mer sammenhengende meningssystem skulle han i følge Berger ha mindre problemer med å legitimere og gi mening til hendelsen.

Det er nok mer passende å si at soldatene bærer preg av et ”flytende meningssystem”, enn et sammenhengende meningssystem. *Johan* sier blant annet at han både kaller seg for en ”hykler” og en ”kristen”. Han vil ikke si at han er en religiøs person, og han er kritisk til autoriteter. I motsetning til Bergers sammenhengende meningssystem, ser vi at soldatene bærer mer preg av et ”flytende meningssystem”. Ut fra undersøkelser om individuell religion Norden ser vi at Norge også har blitt et sekularisert land de siste årene (Gustafson og Pettersson 2000, Ahlin 2005). Dette er også med på å prege soldatenes forhold til religion. De kommer fra et sekularisert Norge, der Bergers plausibilitetsstrukturer har blitt svakere.

Videre skal vi se på noen sammenligninger av temaene. Her har jeg valgt å sette opp noen fire- felt skjemaer for å se om det er noen sammenheng mellom resultatene fra det empiriske materialet og temaene.

Forholdet til kulturen

Avstand		
Nærhet		
	Kristen	Ikke- kristen
	Personlig tro	

Hvis vi fokuserer litt på den interne religionsrelasjonen først, er det kun en av soldatene som anser seg selv som kristen. De andre soldatene går under kategorien ”ikke- kristen”.

Vi har tidligere vært inne på at soldatene har blitt mer åpne for den afghanske kulturen etter oppholdet. Ut i fra det empiriske materialet er det allikevel en høyere grad av nærhet til kulturen blant kategorien ”ikke- kristne”, enn i kategorien ”kristne”.

Forholdet til kulturen

Avstand		
Nærhet		
	Bevisst	Ikke- bevisst
	Egen identitet	

Ser man på forholdet mellom nærhet og distanse til kulturen, og egen identitet er det flere interessante slutninger man kan trekke ut i fra undersøkelsen.

Hos soldatene ser man at oppholdet i Afghanistan har åpnet opp for en del fordommer rundt kulturen. Man skiller mellom den ekstreme og den mindre ekstreme delen av kulturen.

Eva påpeker at det er en ”både, og” holdning til den afghanske kulturen. Man reagerer på moralske dilemmaer i forhold til blant annet kvinnesyn, religiøs sosialisering og fattigdom. På en annen side har soldatene fått mer innblikk i afghansk samfunn og kultur, der man også ser positive sider.

Flertallet av intervjuobjektene sier at de er blitt mer bevisst på egen identitet etter oppholdet. Man kan se en sammenheng mellom soldatene som føler en nærhet til den afghanske kulturen og samtidig er blitt mer bevisst på egen identitet. På en annen side kan man se en sammenheng mellom de soldatene som ikke er blitt mer bevisst på egen identitet og samtidig føler mindre nærhet til kulturen.

Man kan si at det er et ganske overraskende resultat i forhold til at et flertall av soldatene har fått færre fordommer til kulturen. Noen av fordommene har man, som vi tidligere har vært inne på, fått bekreftet. På en annen side er samtlige av soldatene blitt mindre negative til religionen.

Ut i fra intervjuguiden ser man at flesteparten av forskningsspørsmålene i forhold til det eksterne går på hvordan soldatene oppfattet islam og hvordan ble oppmerksom på religion.

Holdninger til islam

Positiv		
Negativ		
	Bevisst	Ikke- bevisst
	Egen identitet	

Om man ser på holdningene til islam i forhold til egen identitet, er tendensen at holdningene mot islam er blitt mer positive etter oppholdet. En annen tendens fra det empiriske materialet er også at soldatene har blitt mer bevisst på sin egen identitet.

Kun en av soldatene la vekt på at han ikke hadde blitt noe særlig mer bevisst på egen identitet. Denne soldaten lå også i grenseland mellom å være negativ og positiv til islam etter oppholdet.

Det er med andre ord en klar sammenkobling mellom dem som er blitt mer positiv til islam og de som er blitt mer bevisst på egen identitet.

Holdninger til islam

Positiv		
Negativ		
	Kristen	Ikke- kristen
	Personlig tro	

Når vi ser på forholdet mellom holdningene til islam og egen tro, er det interessant å se at de soldatene som ikke anser seg selv som spesielt kristne eller religiøse, har blitt mer åpen for islam. Man skulle på forhånd tro at de som ikke er religiøse og har noen fordommer mot islam, ville vært mer negative til religionen også etter oppholdet. På en annen side ser man at flere av soldatene har fått mer interesse og forståelse for islam som religion.

Flertallet av soldatene sier at interessen for islam har økt etter oppholdet. En av soldatene legger for eksempel vekt på at man diskuterer religion oftere og at man har fått sterkere meninger om religion.

Et interessant resultat fra undersøkelsen er at soldatene ser at det også er noen felles verdier mellom islam og kristendom. Man møter en fremmed religion i Afghanistan, *Elias* peker allikevel på at det er likheter mellom religionene og at blant annet grunnverdiene er veldig like.

5.6 Konklusjoner

I starten av denne oppgaven stilte vi spørsmålet om soldatene hadde blitt mer bevisst på religion etter oppholdet i Afghanistan.

Vi har vært inne på at flertallet av soldatene har blitt mer åpen til kulturen og mer åpen mot islam etter oppholdet i Afghanistan. Soldatene legger vekt på at man hadde fordommer mot islam før man reiste, men at man har endret mye av synet på religionen etter oppholdet.

Flere av intervjuobjektene peker på at fordommene mot spesielt islam har mye å gjøre med informasjonen man får fra blant annet mediene (*Johan* og *Eva*). Feltpresten *Dag* henviser til hvordan media har en tendens til å profilere den radikale siden av islam.

Det er interessant å se at alle soldatene skiller sterkt mellom radikale og mindre radikale deler av islam. Soldatene tar sterk avstand fra ekstremistene i Taliban bevegelsen og peker på at dette er fienden i konflikten. *Elias* mener også at det ikke er mye som kan minne om religion over slike grupper.

Vi har i analysen også vært inne på at det er en *holdningsendring* i forhold til islam. Men selv om flere av soldatene har blitt mer åpen mot religionen, er det også sider ved islam og den afghanske kulturen som man reagerer på.

Den norske feltpresten *Dag* legger vekt på at det er moralske dilemmaer knyttet til forholdet mellom vårt eget vestlige verdiståsted og den afghanske kulturen. Her henviser han blant annet til kvinnes marginaliserte posisjon i det afghanske samfunnet og fattigdom.

Den norske feltpresten *Dag* som ble intervjuet i tilknytning til dette prosjektet, legger vekt på tre viktige faktorer i forhold til soldatenes forberedelse om religion og kultur:

- (1) Kunnskap om religion som konfliktpotensial / religion som integrerende funksjon.
- (2) Holdninger til fremmedkulturelle: respekt, åpenhet osv. (humanistiske verdier) At man er bevisst på at samfunnet er annerledes.
- (3) Moralske dilemmaer som går på tvers av våre egne verdier. (fattigdom, kvinnesyn osv.)

Vi har tidligere vært inne på blant annet sosiologen Durkheim som mener at religion både kan skape konflikt og ha en integrerende funksjon (1). Konflikter kan gå på tvers av religiøse skillelinjer, men den kan også integrere mennesker i et samfunn.

De humanistiske verdiene er det de norske soldatene skal representere på oppdrag i Afghanistan (2). Dette går overens med Mælands teori og konklusjon i forhold til relasjoner og norsk offisersmoral i Kosovo. (Mæland 2004; 258) Her legger han som nevnt vekt på hvordan gode relasjoner skaper tillit til lokalbefolkningen.

De moralske dilemmaene som feltpresten sikter til ovenfor er nettopp det samtlige av soldatene fra min undersøkelse reagerer på i forhold til den afghanske kulturen (3).

Jeg tror det er viktig at man fortsetter det arbeidet Forsvaret gjør under forberedelsestiden til de norske soldatene. Soldatene har god nytte av å ha forhåndskunnskap om afghansk samfunn og kultur før man reiser. Noen av soldatene fra undersøkelsen peker på at man ikke kan forberede seg på kulturen og at ”det bare må oppleves”.

Jeg er av samme oppfatning som feltpresten ovenfor og mener at man må sette videre fokus på kunnskap om kulturen under soldatenes forberedelsestid.

Når man setter fokus på kunnskap om kulturen, mener jeg også det er viktig å legge vekt på kunnskap om religionen. Feltpresten peker på at religion er en underordnet del av soldatenes forberedelses kurs. En av soldatene fra min undersøkelse sier at hun ikke hadde noen formening om islam som religion før oppholdet. Etter oppholdet er soldaten betydelig mer opptatt og interessert i religionen.

Feltpresten *Dag* har et annet interessant poeng i forhold til lokalbefolkningen og religion. Her peker han på at afghanerne ikke var så opptatt av at man hadde så mye kunnskap om islam, men de var interessert i hvilken religion man tilhørte selv og hva som kjennetegnet religion i Norge.

Jeg mener at kunnskap om religion er en viktig forutsetning for soldatenes forståelse av det afghanske samfunn. Mæland legger vekt på viktigheten av å skape tillit til lokalbefolkningen. Det at de norske soldatene har en god forståelse av afghansk kultur og religion er positivt, i motsetning til det å ha lite kunnskap som kan være med på å skape forrakt.

Vi har sett at soldatene er blitt mer bevisst på religion etter oppholdet i Afghanistan. De viser mer interesse for religion nå, enn før tjenesten. Men dette har ikke gitt et spesielt utslag i den enkeltes personlige religiøse engasjement, kanskje bortsett fra *Elias*. Feltpresten *Hans* forteller i sine samtaler med soldater i felt at ”*noen begynner å tenke over mange av livets store spørsmål*”. Soldatene begynner å reflektere over religiøse spørsmål, men de har ikke det Berger kaller et sammenhengende meningssystem. Når soldatene ikke har et sammenhengende meningssystem blir det vanskeligere å takle en krisesituasjon. Tidligere hadde religion en større legitimeringskraft, men soldatene er også blitt preget av sekulariseringen i Norge. Utviklingen mot Beckfords postmodernitet og Baumans ”flytende modernitet”, gjør at flere soldater også er preget av et ”flytende meningssystem” som ikke har en rot i religion.

Litteratur

Ahlin, Lars; *Pilgrim, turist eller flyktning? En studie i individuell religiøs rörlighet i senmoderniteten*, Brutus Östling Bokförlag Symposion, 2005

Bauman, Zygmunt; *Postmodern Etik*, Bokförlaget Daidalos AB, 1996

Bauman, Zygmunt; *Flytende Modernitet*, Vidarforlaget AS, 2001

Beckford, James; *Religion and Advanced Industrial Society*, Unwin Hyman Ltd, 1989

Berger, Peter: *The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion*, Doubleday, New York, 1967

Berger, Peter L. og Luckmann, Thomas; *The social construction of reality : a treatise in the sociology of knowledge*, Peregrine Books, Harmondsworth 1967

Berger, Peter: *Religion, samfund og virkelighed*, Vidarforlaget, Oslo 1993

Bryman, Alan: *Social Research Methods*, Oxford University Press, Oxford 2004

Durkheim, Emile: *Suicide: A Study in Sociology*, Tr. J. A. Spaulding and G. Simpson. Glencoe, Ill.: Free Press, 1951

Furseth, Inger og Repstad, Pål; *Innføring i Religionssosiologi*, Universitetsforlaget, 2006

Gilje, Nils og Grimen, Harald; *Samfunnsvitenskapens forutsetninger. Innføring i samfunnsvitenskapens vitenskapsfilosofi*, Universitetsforlaget, Oslo 2005

Gustafson og Pettersson (red.) ; *Folkkyrkor och religiös pluralism: den nordiska religiösa modellen*, Verbum Forlag, 2000

Jacobsen, Dag Ingvar: *Hvordan Gjennomføre Undersøkelser: Innføring i Samfunnsvitenskapelig Metode*, Høyskoleforlaget AS, Kristiansand 2002

Lunde, Nils Terje og Mæland, Bård (red.); *Militæretikk*, Tapir Akademiske Forlag, 2006

McGuire, Meredith B.: *Religion; The Social Context (fifth edition)*, Waveland Press Inc, Long Grove IL, 2008

Mæland, Bård; *Skadeskutt Idealisme: Norsk Offisersmoral i Kosovo*, Eide Forlag, 2004

Riis, Anita Holm: *Kulturmødets hermeneutikk; en filosofisk analyse av kulturmødets forutsætninger*, Forlaget univers, Gylling 2006

Riis, Ole: *Samfundsvidenskab i praksis; introduksjon til anvendt metode*, Hans Reitzels Forlag, København 2005

Repstad, Pål: *Mellom nærhet og distanse*, Universitetsforlaget 3. opplag, Oslo 1998

Strøm-Erichsen, Anne-Grete: *Vårt engasjement i Afghanistan*, <http://www.regjeringen.no>, 2008

Støre, Jonas Gahr: *En samordent plan for Norges bidrag til Afghanistan*,
<http://www.regjeringen.no>, 2008

Woodhead, Linda og Heelas, Paul: *Religion in Modern Times*, Blackwell Publishing Ltd,
2000

INTERVJUGUIDE

1. Bakgrunn

a. Personlig bakgrunn. (alder, miljø, utdanning, geografisk)

b. Militær bakgrunn. (førstegangstjeneste, når og hvor?, utdanning i Forsvaret?)

Hva slags informasjon fikk du om islam på forhånd? (noen form for undervisning?)

Hva slags informasjon fikk du om Taliban, Al-Qaida på forhånd?

2. Om tjenesten i Afghanistan

a. Hvilken periode tjenestegjorde du i Afghanistan? (Hvordan var det generelt å være der? bekjente som har vært der?)

b. Hva var førsteinntrykket? (overraskelser? landet, kulturen, folket)

Hvilken posisjon hadde du? (arbeid, soldat, relasjoner til sivile)

3. Ekstern religionsrelasjon

a. Hvordan oppfattet du møtet med en annen kultur? (overrasket?)

b. Har du noen formening om islam som religion? (fremmed?, fundamentalisme?)

Har du endret syn på islam etter oppholdet?

Hvem så du på som fienden i Afghanistan? (bestemte folkegrupper?, terrorister?, sivile?, andre grupperinger?)

Når du ser tilbake på oppholdet, var det noe spesielt ved kulturen du synes var "fremmed" eller "annerledes"? (religion?)

Hadde du mye kontakt med lokalbefolkningen i Afghanistan? (hvem?, hvordan?)

Følte du deg fremmed i Afghanistan?

4. Intern religionsrelasjon

a. Besøkte du noen gang feltpresten? (samtaler?, støtte?)

b. Deltok du i gudstjeneste i campen? (hvor ofte?, var det mange som deltok?)

Forbinder du noe positivt med å ha for eksempel gudstjenester, feltprest osv. tilgjengelig?

Snakket du noe med de andre soldatene om oppholdet ga mening?

Hva ga mening med oppholdet? (hjelp sivile?, eventyrlyst?, action?, tjene penger?)

Deltok du i noen begravelser?

Anser du deg selv som kristen eller religiøs? (noe som endret dette i Afghanistan?)

Hadde du med deg noen gjenstander som ga deg trygghet eller lykke på veien? (religiøse symboler, overtro?)

Tro på Gud? (tro på frelse?, himmelen?, helvete?)

Var det noe spesielt ved oppholdet du oppfattet som religiøst?

Hadde opplevelsene innvirkning på egen tro?

Hva har oppholdet i Afghanistan lært deg? (hva kan man bruke erfaringene til?)

